

UPPLEVELSER OCH KONFLIKTER I LANDSKAP

- En intressekonflikt i Stekenjokk längs Vildmarksvägen

Vera Shaswar

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Uppsala 2022

Upplevelser och konflikter i landskap. En intressekonflikt i Stekenjokk längs Vildmarksvägen

Experiences and conflicts in landscape. A conflict of interest in Stekenjokk along Vildmarksvägen

Vera Shaswar

Handledare: Andrew Butler, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Examinator: Lars Johansson, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Bitr. examinator: Sara Westerdahl, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kurskod: EX0860
Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild: Författarens bild
Upphovsrätt: Författarens bilder om inte annat anges. Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Originalformat: A4
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: konflikt, upplevelse, aktörer, rennäring, turism, samer, fjäll

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

PUBLICERING OCH ARKIVERING

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här:

<https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

TACK TILL

Intervjudeltagare från Vilhelmina och Kultsjödalen för att ni ville ställa upp och dela med er.

Vilhelmina turistbyrå för alla bra tankar och hjälp längs vägen.

Min sambo Andreas för att du har lyssnat, peppat och stöttat mig.

Min handledare Andrew Butler. Tack för att du varit så engagerad, inspirerande och hjälpsam.

SAMMANDRAG

Konflikter i markanvändning är vanligt förekommande och i landskapsarkitektens roll ingår det i allt högre utsträckning att hantera konflikter som uppstår i landskap. Syftet med mitt examensarbete är att undersöka olika aktörers upplevelse av samma landskap, för att på så sätt skapa en förståelse av konflikter i landskapet. Arbetet syftar också till att undersöka hur landskapsarkitekturen kan bidra för att mildra sådana konflikter.

För att uppnå syftet med det här arbetet undersöks intressekonflikten mellan aktörerna i Stekenjokk (Stihkenjohke) längs Vildmarksvägen i Vilhelmina kommun. Inom ramarna för arbetet delas aktörerna in i tre grupper och definieras som följande: samer, lokalinvånare och turister. Dessa aktörers olika upplevelser av landskapet och konflikten undersöks genom en litteraturöversikt, en landskapsinventering och analys av området. I landskapsinventeringen är semistrukturerade intervjuer den huvudsakliga metod som används.

Resultatet visar att det finns olika upplevelser av landskapet och att vad som värdesätts i landskapet till stor del ser olika ut för de olika aktörerna. Samtidigt går det också att se det gemensamma i att landskapet är högt värdesatt av alla aktörer, men på olika sätt. Konflikten uppstår bland annat genom skillnaderna i aktörernas upplevelser och förståelser av landskapet. Resultatet kan beskrivas som ett underlag för konflikthantering, som kan användas av landskapsarkitekter i liknande situationer.

Landskapsarkitektens roll i sådana här situationer kan, förutom att hitta lösningar, handla om att lyfta fram de olika förståelserna av landskapet genom att till exempel främja kunskapsspridning och kommunikation. Resultatet är baserat på det här specifika fallet, men det går samtidigt att betrakta det mer generellt, och förhoppningen är att det ska gå att använda resultatet av det här arbetet som ett verktyg i andra liknande landskapskonflikter.

SUMMARY

INTRODUCTION

At the start of this final course, I decided to focus on Vilhelmina, a municipality in the north of Sweden. Vilhelmina has had a vast increase in tourism over recent years, and a large influx of tourists driving along Vildmarksvägen (*the Wilderness Road*). Vildmarksvägen is a 500 km long road that passes through many popular destinations, with Stekenjokk (Stihkenjohke) being the most popular. Stekenjokk is an exposed mountain area in between the provinces of Västerbotten and Jämtland and an important area for the reindeer herding. In spring and early summer, the newborn calves are especially sensitive. During recent many tourists have visited Stekenjokk (Stihkenjohke) in the early summer, when the road over the mountain opens for the season. This has led to a conflict between the tourism and the reindeer herding.

Fig. 1. The location of Vildmarksvägen. Source: FreeVectorMaps

Conflicts in land use is a common problem, and for landscape architects there is an increasing realisation of the need to deal with such situations (Calderon and Butler, 2020, p.156). The purpose of my Master's thesis is to examine different

stakeholders' experiences of the same landscape, to form an understanding of the conflicts which exist in the landscape. An additional aim is to explore what landscape architecture can provide to lessen such conflicts.

To achieve these aims, I examine the conflict of values and interest between different stakeholders in Stekenjokk (Stihkenjohke) along Vildmarksvägen in Vilhelmina municipality, and formulate the following questions:

- How is the landscape in Stekenjokk (Stihkenjohke) in Vilhelmina municipality experienced by the stakeholders: Samis, tourists and locals?
- What conflicts emerge from these experiences?
- What role can landscape architects have in lessening the conflict in Stekenjokk (Stihkenjohke)?

METHOD

Through literature study, landscape inventory and analyses of the area I explore different stakeholder experiences of the landscape and the conflict this creates. The literature study provides a theoretical basis for this thesis and the initial theoretical framework. I have found the literature following recommendations from my supervisor Andrew Butler, through relevant keywords in the Scopus databases, Web of Science and the SLU library's search service and through references from other studies.

A landscape inventory of the area was conducted to gather knowledge about this specific case. The landscape inventory included site visits, interviews with people from the stakeholder groups and, as a complement to the interviews, a compilation of documents, map material and social media.

A large number of people are affected in various ways by the conflict that arises along Vildmarksvägen in Vilhelmina municipality. In this work, I have examined the landscape based on the stakeholders: Sami, tourists and locals, because I believe that these are most relevant for understanding the conflict. To keep the work within a reasonable level based on time and resources, I have chosen to limit myself and examine the stakeholders based on these categories.

THEORY

The initial theoretical framework for this paper is based on Relph's (1976, pp.49–55) theory of *insideness* and *outsideness*. Relph divides *insideness* and *outsideness* into seven different categories. The theory provides a deeper understanding of how people relate to places, rather than creating a simple dichotomy of *insiders* and *outsiders*.

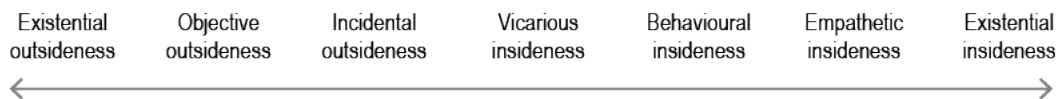

Fig. 2. The spectrum of insideness and outsideness.

To get an understanding of the stakeholders' different experiences of landscape, I present a literature overview that relates to the three groups separately. From a Sami perspective, Joks et al. (2020, s.307–308) writes about the northern Sami landscape word *meahcci*, what it means and how it has been misinterpreted. Cogos et al. (2017) examines the role of place names and maps in a Sami reindeer herding community in northern Sweden today. The post-colonialist and normative ways of experiencing landscape dominates and the Sami ways of experiencing landscape risk being marginalised. From the locals' perspective, Eiter (2010) and Shamaï and Ilatov (2004) examines how people with different background, age, gender etc. experience landscape. They find that what most people have in common, despite their differences, are strong feelings towards the places they call home. Tourists' ways of viewing landscapes can be summarised as objects, experiences and ideas or representations (Knudsen et al., 2013).

By connecting the literature to the theoretical framework, I discuss the possibility of both the locals and the Samis being *existential insiders*, but in different ways. Tourists can be categorised in varying ways depending on the context and their engagement.

RESULT

The result is divided into some main parts. In the first part, the results of the stakeholders' experiences of the landscape - Sami, tourists and locals - are presented in separate sections. A time perspective of the conflict is then presented, followed by a compilation of the material found through the landscape inventory.

The result of the landscape inventory and the analyses show that the stakeholders have different understandings of the landscape and that their values in the landscape differ. At the same time, the common aspect is that the landscape is highly valued by the stakeholders, but in different ways. Conflicts arise through the differences in experiencing and understanding the landscape.

An important part of the result is the time perspective, which presents how the reindeer herding and the tourism take place geographically over the course of a year (see figure 25 on pages 76-78). I look at these two industries and stakeholders because they are in greatest risk of ending up in conflict. Therefore, it is interesting to see what the situation looks like between these two groups during different parts of the year. It provides an overview of the changes in activity in the landscape. The year is divided into eight seasons, based on the reindeer herding's division of the year: spring-winter, spring, early summer, summer, late summer, autumn and winter.

DISCUSSION

In the discussion I connect the results to the theory and discuss their relevance. My findings show that the stakeholders' different experiences and understandings of the landscape can be explained through the literature and theories presented.

I also discuss the theoretical framework and in what ways it suits this work and in what ways it could be developed to function better. When looking at indigenous peoples' relationship to landscape, I find that there is no category that is very well suited.

I critically discuss the methods that I have used in this study, how they have worked and what could have been done improved. I also examine my own ethical approach as the author of this thesis and the questions that have arisen through my journey in to Stekenjokk (Stihkenjohke).

I end by discussing how I have achieved the purpose and answered the questions. The first two questions have been answered through theories and analyses, which are described in the method section. It becomes clear that the landscape around Stekenjokk (Stihkenjohke) is experienced in different ways by the stakeholders. There are different understandings of the landscape and what is considered valuable in the landscape looks different to the stakeholders. The conflict arises, among other things, through these differences in perspectives on the landscape and experiences of it.

The third question has been explored and answered based on an understanding of the first two questions. The maps on pages 76-78 show how the conflict takes place. I believe that these maps could be used in conflict management, and provide a suggestion on how a landscape architect can contribute to lessening a conflict such as this. The maps could serve as a basis for discussion to use, in consultation with the stakeholders or with the authorities. I think they give a good overview of the situation and clearly show the conflict in the landscape, which could be useful in a dialogue. I also believe that the maps can work as a basis for solutions, both through design and through other methods.

Fig. 3. Marsfjällen, norr om Saxnäs (Saadteskenjuana) längs Vildmarksvägen

INNEHÅLL

SAMMANDRAG	5
SUMMARY	6
INTRODUKTION	15
Bakgrund	16
Syfte	23
Frågeställningar	23
Avgränsningar	23
METOD & MATERIAL	27
Litteraturöversikt	28
Landskapsinventering av området	28
Aktörerna	32
Viktiga begrepp	35
Etiskt förhållningssätt	36
Ortografi	37
TEORI	40
Teoretisk ram	41
Upplevelser av landskap	43
Insideness - outsideness och aktörerna	50

RESULTAT	54
Samer	55
Lokalinvånare	67
Turister	71
Ett tidsperspektiv av konflikten	75
Sammanställning	79
DISKUSSION	85
Teori och resultat	86
Teoretisk ram	87
Metoddiskussion	90
Summering	96
KÄLLFÖRTECKNING	100

Fig. 4. Vägen ner från Stekenjokk (Stihkenjohke)

INTRODUKTION

I det här kapitlet börjar jag med att introducera bakgrunden till arbetet och bakgrunden till konflikten. Därefter presenterar jag syfte och frågeställningar. Sist beskrivs arbetets avgränsningar.

BAKGRUND

De senaste två åren har jag spenderat mycket tid i Vilhelmina, som ligger i Västerbottens inland i norra Sverige. Inför det här examensarbetet var jag intresserad av att välja ett ämne som var viktigt för kommunen. Jag kände att mycket av landskapsarkitekturen är alltför centrerad kring storstäder i södra Sverige, och var nyfiken på vad landskapsarkitekturen kan ha för roll i de något mer bortglömda delarna av landet. Jag hade hört att turismen vuxit väldigt mycket i Vilhelmina de senaste åren så därför kontaktade jag Vilhelmina kommuns turistinformation och hamnade i samtal om Vildmarksvägen.

Vildmarksvägen är en turistväg som sträcker sig mellan Västerbotten och Jämtland och går genom Vilhelmina, över Stekenjokk (Stihkenjohke¹), genom Gäddede, Strömsund och passerar Dorotea längs väg E45 för att därefter återansluta i Vilhelmina (Strömsund, Vilhelmina och Dorotea kommun, u.å.), se figur 5. Vägen är sammanlagt ungefär 500 kilometer lång och sträcker sig genom tre olika kommuner. Under samtalet framkom att det finns en konflikt mellan turismen och rennäringen i det område längs Vildmarksvägen som heter Stekenjokk (Stihkenjohke).

Fig. 5. Vildmarksvägens läge. Datakälla: FreeVectorMaps

¹ Stihkenjohke är det sydsamiska namnet på Stekenjokk. De platser som ingår i det undersökta området har jag valt att benämna med det svenska namnet följt av det sydsamiska namnet inom parentes. Mer om detta under Metod & material, Ortografi.

Stekenjokk (Stihkenjohke) är ett högfjällsområde som ligger på gränsen mellan Västerbotten och Jämtland och nära gränsen till Norge. Här finns Vildmarksvägens högsta punkt på 876 m.ö.h. (Strömsund, Vilhelmina och Dorotea kommun, u.å.). Vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke) plogas fram genom det djupt snötäckta landskapet och öppnar varje år för biltrafik mellan 6 juni och 15 oktober.

Den del av Vildmarksvägen som sträcker sig mellan Vilhelmina och Stekenjokk (Stihkenjohke) ligger i Kultsjödalen, som är en av Vilhelmina kommuns fjälldalar. I Kultsjödalen ligger bland annat orterna Stalon (Staaloe), Saxnäs (Saadteskenjuana) och Klimpfjäll (Klimhpe), se figur 6. Från Vilhelmina till Stekenjokk (Stihkenjohke) är det 150 kilometer och tar drygt två timmar med bil.

Fig. 6. Karta över Vildmarksvägen genom Kultsjödalen och Stekenjokk (Stihkenjohke) i Vilhelmina kommun. © Lantmäteriet

VARFÖR GÅR DET EN VÄG ÖVER KALFJÄLLET?

Vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke), som senare kom att kallas Vildmarksvägen, anlades i samband med planer på en ny gruva i området (Strömsund, Vilhelmina och Dorotea kommun, u.å.). Under 1910-talet upptäckte SGU, Sveriges Geologiska Undersökning, fyndigheter i det här området (SEI, 2021, s. 19). Regeringen gav Boliden Mineral AB i uppdrag att undersöka området under 1960-talet för en möjlig ny gruvdrift i området och det var i samband med detta, för att hantera transporterna till och från gruvan, som vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke) anlades. Trots att utredningar visade att en brytning i området inte skulle bli lönsam valde regeringen ändå att anlägga gruvan som en arbetsmarknadspolitisk satsning. Anläggningen av gruvan påbörjades år 1973 och tre år senare satte Boliden gruvan i drift. Gruvan var därefter aktiv fram tills år 1986 då beskedet kom att gruvan inte var tillräckligt lönsam och därför skulle läggas ner.

Vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke) uppkom alltså som en direkt följd av gruvans etablering i området (SEI, 2021, s.19). Vägen kom att användas flitigt av besökare som reste till området för att uppleva vandring och fiske (Strömsund, Vilhelmina och Dorotea kommun, u.å.). År 1987 kom förslaget att marknadsföra vägen som "Vildmarksvägen" och "Sveriges vackraste väg". Vilhelmina, Dorotea och Strömsund kommun samarbetar idag med varumärket "Vildmarksvägen" och har många olika verksamma aktörer längs vägen som jobbar med turism.

De senaste åren har turismen inom Vilhelmina kommun och längs Vildmarksvägen ökat. Statistik över turismen i Vilhelmina kommun visar att den totala omsättningen inom turistverksamheter i kommunen ökade kontinuerligt mellan åren 2011 och 2019.² År 2020 skedde en markant ökning då den sammanlagda omsättningen av turismen uppmättes till 52% mer än året innan. Trafikmätningar visar också att det skett en avsevärd ökning av trafiken längs Vildmarksvägen de senaste åren (Vilhelmina översiktsplan, 2018, s.35).

---

² Vilhelmina turistinformation, 2022-03-03

Fig. 7. Vy över landskapet mellan Stekenjokk (Stihkenjohke) och Klimpfjäll (Klimhpe) där Vildmarksvägen och Saxån är synliga. Foto: Wikipedia, länk till licens: shorturl.at/hmvL9

SAMERNA OCH RENSKÖTSELN

Vildmarksvägen går genom Sápmi, samernas land. Sametinget (2021b) beskriver Sápmi som de områden som samerna har levt i sedan urminnes tider och som idag sträcker sig över delar av Norge, Sverige, Finland och Ryssland, se figur 8. Förutom att vara ett geografiskt område beskrivs Sápmi också som en kulturell och språklig gemenskap. Samerna är ett ursprungsfolk, vilket kan definieras som de som härstammar från folkgrupper som bodde i landet vid kolonisation eller fastställande av de nuvarande gränserna.

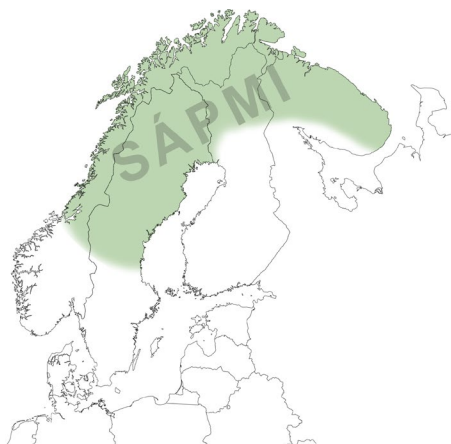

Fig. 8. Kartan visar Sápmis ungefärliga utbredning och utgår från var man har funnit samiska kvarlämningar. Områdets utbredning baseras på den karta som samer.se föreslår. Datakälla: FreeVectorMaps, samer.se

Renskötseln är en näring som är förbehållen det samiska folket och bygger på en mycket lång historisk tradition med ett stort kulturellt symbolvärde (Sametinget, 2021a). För att utöva renskötsel säger rennäringslagen att man, förutom att vara same, även måste vara medlem i en sameby. Sametinget förklarar att en sameby är ett geografiskt område där renskötsel bedrivs och som även har en ekonomisk och administrativ sammanslutning och egen styrelse som jobbar för det gemensamma bästa. Ungefär 50 procent av Sveriges yta har renbetesrätt och den ytan är indelad i 51 samebyar. De flesta är fjällsamebyar, vilket generellt betyder att de flyttar från skogsland till kalvfjäll beroende på säsong.

I Stekenjokk (Stihkenjohke) har två fjällsamebyar sina betesmarker, Vilhelmina södra sameby och Voernese sameby (Sametinget, 2022a). Den nu nedlagda Stekenjokkgruvan och Vildmarksvägens högsta punkt ligger i Vilhelmina södra samebys året-runt-marker (SEI, 2021, s.12). Året-runt-marker förklaras av Sametinget (2019) som marker som får användas av samebyn under hela året.

Renskötselns år delas in i åtta årstider, som definieras av de olika aktiviteter som sker under året (Sametinget, 2017). Dessa är vårvinter, vår, försommar, sommar, sensommar, höst, förvinter och vinter. De olika årstiderna definieras av olika händelser hos renskötseln. Exakt när de olika årstiderna inträffar kan variera från år till år och mellan olika samebyar. I Vilhelmina södra sameby inträffar våren ungefär från början av maj till mitten av juni (SEI, 2021, s. 39). Våren innebär kalvningstid och då

befinner sig många av samebyns renar i området kring Stekenjokk (Stihkenjohke). Kalvningsperioden är en mycket känslig tid för renarna och det är viktigt att de får vara ostörda för att vajan (renkon) och kalven ska klara sig bra. Efter våren infaller vårsommaren, och då behöver renarna få ströva omkring och beta fritt i fjällområdet innan sommarens värme och insekter kommer.

RIKSINTRESSEN

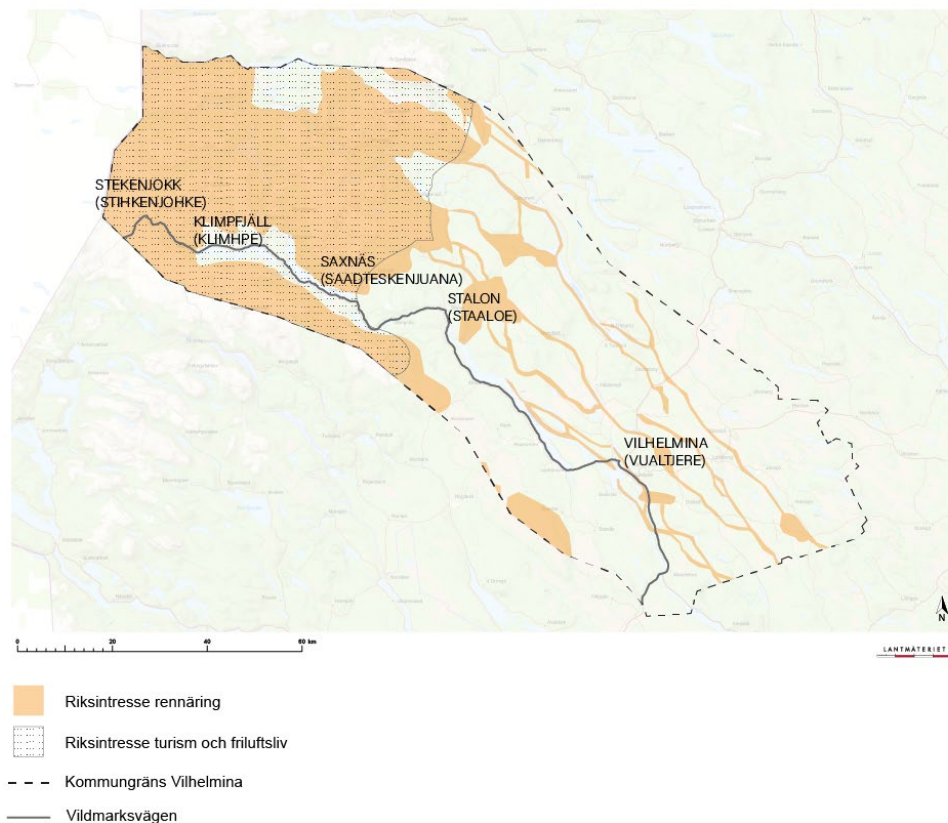

Fig. 9. Riksintressen i Vilhelmina kommun. Källor: © Lantmäteriet, Dorotea, Vilhelmina och Åsele kommuner, (2010)

I Vilhelmina kommun finns områden som är av riksintresse för rennäringen (Dorotea, Vilhelmina och Åsele kommuner, 2010). Dessa områden är bland annat flyttvägar, svåra passager, rastbeten, speciella renbetesområden, samlingsplatser, kalvningsområden och områden kring anläggningar. Vilhelmina kommun har även områden som är av riksintresse för turism och friluftsliv vilket betyder att de har särskilda

natur- och kulturkvaliteter och variationer i landskapet som anses viktiga ur ett nationellt perspektiv. Som figur 9 visar överlappar områden av dessa två riksintressen varandra i stor utsträckning i fjällområdet.

KONFLIKTEN

Det höga antalet turister som reser till Stekenjokk (Stihkenjohke) under tidig sommar krockar med rennäringen. Sommaren 2020 kom rapporter om en kaotisk situation med stora störningar för rennäringen i området (SVT, 2020). Länsstyrelsens naturbevakare ska ha slagit larm på grund av det ovanligt stora antalet turister som kört till Stekenjokk (Stihkenjohke). När renar försökte passera över vägen möttes de av bilar och husbilar som stod stilla längs vägen och blockerade för renarna att ta sig över. Vissa besökare rapporterades ha försökt komma väldigt nära renarna för att ta foton, och några hade släppt lös sina hundar på fjället. Dessa händelser orsakade stor stress hos renarna, vilket fick stora konsekvenser. Situationen beskrevs som förödande för rennäringen, med stora emotionella och ekonomiska förluster.

I landskapsarkitektens roll ingår det i allt högre utsträckning att hantera situationer där det råder stora meningsskiljaktigheter och konflikter i landskapet (Calderon och Butler, 2020, s.156). Calderon och Butler menar att för att förstå konflikter i landskap behöver man undersöka hur landskapet upplevs och vad som värderas i landskapet. Det är först när man förstår konflikten som det är möjligt att lösa problemet.

SYFTE

Syftet med det här arbetet är att undersöka olika aktörers upplevelse av samma landskap, för att på så sätt skapa en förståelse av konflikter i landskap. Arbetet syftar också till att undersöka vad landskapsarkitekturen kan bidra med för att mildra sådana konflikter.

FRÅGESTÄLLNINGAR

För att uppnå syftet med arbetet undersöker jag konflikten i Stekenjokk (Stihkenjohke) som ett specifikt fall och formulerar följande frågeställningar:

- Hur upplevs landskapet kring Stekenjokk (Stihkenjohke) i Vilhelmina kommun av aktörerna: samer, turister och lokalinvånare?
- Hur ser konflikten ut som framkommer genom dessa upplevelser?
- Vad kan landskapsarkitekturen bidra med för att mildra konflikten i Stekenjokk (Stihkenjohke)?

AVGRÄNSNINGAR

OMRÅDET

Konflikten och det som framkommer i resultatet skapar det undersökta områdets avgränsning. Avgränsningen av området är gjord utifrån hur människor upplever området och vägen. Det är i Stekenjokk (Stihkenjohke) som konflikten äger rum och det är därför det utgör arbetets geografiska fokusområde. Stekenjokk (Stihkenjohke) upplevs hänga samman i en helhet med Kultsjödalen och Vildmarksvägen. Vildmarksvägens sträckning genom Stekenjokk (Stihkenjohke) och Kultsjödalen utgör därför den

geografiska avgränsningen för det här arbetet, med störst fokus på Stekenjokkområdet, se figur 10.

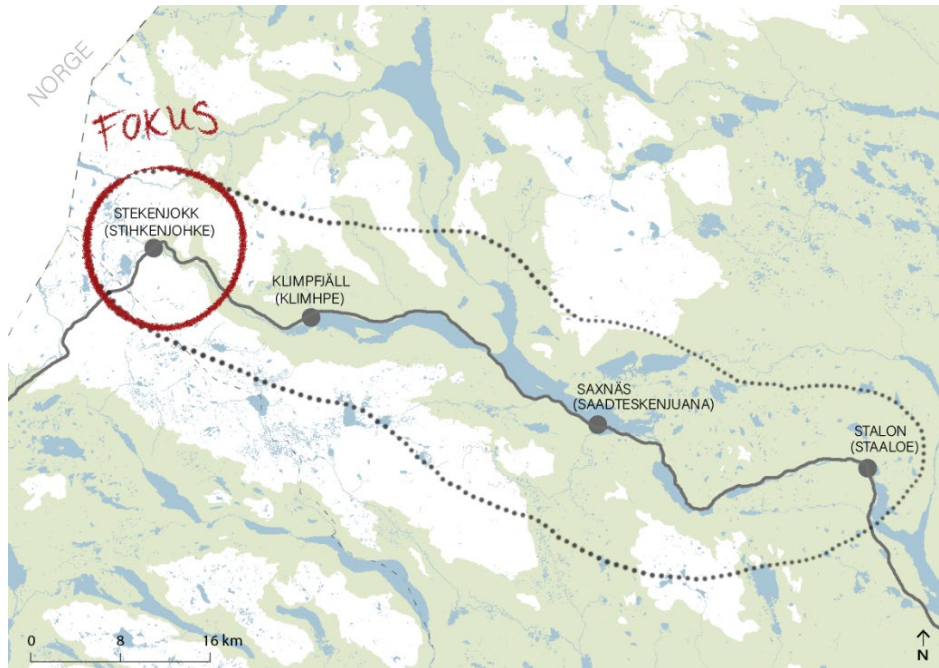

Fig. 10. Bilden visar det område som undersöks i arbetet och vilket som är fokusområdet. I själva verket är gränserna för arbetsområdet ganska diffusa, men bilden visar den ungefärliga utbredningen. © Lantmäteriet

TIDSPERIODEN

Den konflikt som undersöks i arbetet inträffar främst under en begränsad tid av året, under vår och tidig sommar. Eftersom vägen upp till Stekenjokk (Stihkenjohke) är stängd mellan 6 juni och 15 oktober sammanfaller det inte med tidsramarna för det här arbetet. Jag har därför inte kunnat besöka Stekenjokk (Stihkenjohke) under arbetets gång och jag har även missat perioden då sommarturisterna anländer till fjället och konflikten som undersöks i det här arbetet uppstår.

SAMMANFATTNING AV INTRODUKTION

- ❖ Bakgrunden ger en förståelse av den undersökta konfliktens sammanhang.
- ❖ Syftet för arbetet presenteras och bryts ner i tre frågeställningar.
- ❖ Avgränsningarna förklarar utgångsläget för undersökningen.

Fig. 11. Stöken (Sjnåhtjoevaerie), en fjälltopp i närheten av Saxnäs (Saadteskenjuana) längs Vildmarksvägen.

METOD & MATERIAL

I det här kapitlet beskrivs tillvägagångssättet för att besvara arbetets frågeställningar. Därefter presenteras aktörerna, viktiga begrepp och det etiska förhållningssättet. De metoder och material som ingår i det här arbetet är en litteraturöversikt, landskapsinventering, analys och förslag på möjliga lösningar. I landskapsinventeringen ingår platsbesök, intervjuer och en dokumentöversikt.

LITTERATURÖVERSIKT

För att få en teoretisk grund och ett teoretiskt ramverk för arbetet har jag sammanställt litteratur inom ämnet. Litteraturen ger en bakgrund till ämnet i stort och en förståelse för det specifika fallet som undersöks. Litteraturen har hittats efter rekommendationer av min handledare Andrew Butler, genom relevanta sökord i databaserna Scopus, Web of Science och SLU-bibliotekets söktjänst och genom referenser från andra arbeten och artiklar som ansetts intressanta för det här arbetet. Källorna består av böcker, vetenskapliga artiklar och tidskriftsartiklar.

LANDSKAPSINVENTERING AV OMRÅDET

Utifrån den kunskapsgrund som litteraturen gett, har jag gjort en landskapsinventering av området för att samla kunskap om det specifika fallet. I landskapsinventeringen ingår ett antal platsbesök, intervjuer med personer ur aktörsgrupperna och, som ett komplement till intervjuerna, en sammanställning ur dokument, kartmaterial och sociala medier som berör ämnet.

PLATSBESÖK

För att få en egen förståelse av landskapet besökte jag Kultsjödalen tre gånger under arbetets gång. Datumen för platsbesöken var 1 februari, 22 februari och 7 maj 2022. Jag körde längs vägen, stannade i Stalon (Staaloe), Saxnäs (Saadteskenjuana), Klimpfjäll (Klimhpe) och längs vägen mot Stekenjokk (Stihkenjohke). Jag fotade och antecknade för att minnas mina upplevelser. En av dessa gånger genomförde jag även intervjuer i området. Platsbesöken gav mig en förståelse av landskapets karaktärer. Jag antecknade mina tankar och upplevelser på olika platser längs vägen: till exempel om det fanns mycket eller lite aktivitet på platser och om platser verkade välbesökta som turistmål eller inte. Jag fotade platser som visar karaktären på landskapet, för att själv minnas platserna och även för att

använda några dem i arbetet så att läsaren får en inblick i landskapets karaktärer.

Platsbesöken var värdefulla eftersom de gjorde mig någorlunda bekant med området i närheten av Stekenjokk (Stihkenjohke). Det har gett en djupare förståelse för de samtalsämnen som dykt upp under intervjuerna och under läsning av litteratur. På grund av arbetets tidsbegränsning har jag som längst kunnat åka upp till området vid vägbommen i Stekenjokk (Stihkenjohke), eftersom resten av vägen öppnar 6 juni. Jag har passerat genom Stekenjokk (Stihkenjohke) en gång tidigare, under sommaren 2021, och därför har jag en flyktig minnesbild av området, som ändå gett mig viss förståelse för platsens karaktärer.

INTERVJUER

En av de huvudsakliga metoderna för att samla in kunskap till arbetet har varit genom att genomföra intervjuer. Jag har genomfört semistrukturerade intervjuer med syftet att undersöka upplevelser av landskapet och konflikten (Trost, 2010; Kvale och Brinkmann, 2014). Att utföra semistrukturerade intervjuer har varit viktigt för att få insikter om människors erfarenheter, tankar och känslor i koppling till landskapet. De personer jag har intervjuat har varit: en same med koppling till området, en renägande same från Vilhelmina södra sameby och tre lokalinvanare som lever och verkar i Kultsjödalen. Ett urval av dessa intervjupersoner har gjorts eftersom de stämmer in på de aktörgrupper som undersökts i arbetet och eftersom det har bedömts som relevant för att besvara frågeställningarna. Under intervjuerna har jag därför låtit de intervjuade få prata ganska fritt om hela landskapet längs den del av Vildmarksvägen som går genom Stekenjokk (Stihkenjohke) och Kultsjödalen. På så sätt har intervjudeltagarna, genom att berätta om sina upplevelser av landskapet, till stor del fått bestämma områdets avgränsningar.

Eftersom det här arbetet har genomförts under en del av året när de berörda turisterna inte varit närvarande i fjällen har jag inte kunnat genomföra några intervjuer med denna grupp. Andra turister, som de som till exempel kommer vintertid för utförsåkning, har inte bedömts lika relevanta för den här specifika situationen, och därför har jag inte

intervjuat dem. Istället har jag använt andra metoder än intervjuer för att undersöka turisternas perspektiv på landskapet.

De människor som ställt upp på att intervjuas har varit relativt få, sammanlagt fem personer. Eftersom syftet har varit att undersöka och förstå dessa människors upplevelser av landskapet har jag ändå ansett att det fungerat i det här arbetet. Under andra förutsättningar, med längre en längre tidsrymd, hade antalet intervjudeltagare kunnat ökas för att få in fler människors perspektiv.

Till alla intervjuer har jag haft ett antal större frågeområden som jag sökt svar inom istället för att söka svar på specifika frågor. Samtalet har till stor del fått styras av intervjupersonerna för att på så sätt upptäcka under intervjuens gång vad de anser vara viktigt i landskapet och vad som är mindre viktigt. Under intervjun har jag försökt hålla undan mina förutfattade meningar om ämnet och lämnat öppet för olika perspektiv och möjligheten för nya saker att dyka upp. Frågeområdena har samtidigt fungerat som en kompass eller något att falla tillbaka på under intervjun för att fortfarande hålla oss inom arbetets ämne. Frågeområdena som jag och intervjudeltagaren har hållit oss inom har handlat om:

- Deras relation eller koppling till landskapet
- Deras perspektiv på vägen och området
- Vad i landskapet som är/fungerar bra enligt dem
- Vad i landskapet som inte är/fungerar bra enligt dem
- Hur de önskar att framtiden för området ska se ut

Inför varje intervju har jag i förväg bett om tillåtelse att spela in. Alla utom en godkände att spelas in, och under den intervjun antecknade jag istället det som sades. Jag informerade alla om att de är anonyma i arbetet och att ingen annan än jag kommer att lyssna på inspelningen eller ta del av anteckningarna. Intervjuerna har varat i ungefär 45 minuter till en timme och transkribering och analysering av materialet har skett inom ett dygn från det att intervjun genomförts. På så sätt har jag sett till att mina intryck från intervjun nedtecknats medan de fortfarande hållits färskas i minnet.

Under de flesta av intervjuerna har jag haft med mig flera utskrivna kartor över olika delar av området och intervjupersonen har därför kunnat peka, rita och berätta genom dessa. Jag hade med mig några olika typer av kartor till de olika aktörerna, baserat på min idé om vad som var mest relevant för

intervjupersonerna. Till alla intervjuer där kartor användes hade jag både ett par mer utzoomade och ett par mer inzoomade. Till intervjun med renskötaren hade jag en närmare karta av Stekenjokk (Stihkenjohke) för att få en mer detaljerad förståelse av konflikten, medan jag hade en mer utzoomad karta över Stekenjokk (Stihkenjohke) i intervjuerna med lokalinvånare, för att få ett helhetsperspektiv. Kartorna har gett en fördjupad förståelse för intervjupersonens perspektiv på landskapet och förtydligat platsers förhållande till varandra och på vilket sätt konflikten i landskapet uppstår.

Under intervjuerna har jag utgått från det sätt att ställa frågor som både Trost (2010, s.53) och Kvale och Brinkmann (2014, s. 175) argumenterar för. Enligt dem bör en intervjuare sträva efter att få svar på "hur" istället för "varför". Trost menar att "varför" kan uppfattas som ifrågasättande och tillrättavisande och att det inte passar in i ett intervjusammanhang. För att undvika detta har jag fokuserat på att ställa frågor som leder intervjun framåt, som till exempel: "Berätta vidare", "Hur menar du då?", "Vad betyder det att...?". Enligt Trost (2010, s.55) är det också bättre att fråga *vad som skedde* än att fråga efter hur den intervjuade *kände* eller *upplevde* en situation. Han menar att en intervjuares uppgift under själva intervjun bör vara att ta reda på hur handlingar, beteenden och aktiviteter sett ut och att det även kommer ge svar på frågor om känslor och upplevelser som är kopplade till situationen. Jag har försökt att förhålla mig till dessa metoder under intervjuerna och sparat de mer analytiska frågorna till arbetet med materialet i efterhand. Därför har jag försökt att fokusera på situationer, platser och händelser under själva intervjun och undvikit att ställa frågor som kan uppfattas som moraliserande eller tillrättavisande.

DOKUMENTÖVERSIKT, KARTMATERIAL OCH SOCIALA MEDIER

Som komplement till intervjuerna och för att få en bredare förståelse av landskapsupplevelserna har jag också tagit del av dokument som jag har ansett vara av relevans för arbetet. Avdelningen för turistinformation på Vilhelmina kommun har sammanställt åsikter från turister som jag kunnat använda som material i arbetet tillsammans med inlägg och kommentarer i forum på sociala medier från människor som besökt området. De sociala

medier jag utgått från är Facebook och Tripadvisor. Det ger en förståelse för deras uppfattning av landskapet.

Som en del av resultatet för varje aktörsgrupp har jag gjort inventeringar i kartform. De fungerar som komplement till intervjuer och dokument och utgör visuella förståelser av materialet, som är tänkta att bidra till en fördjupad förståelse av de olika landskapsperspektiven.

SWOT-ANALYS

Som en sammanställning av resultatet från landskapsinventeringen har jag gjort en SWOT-analys över några aspekter som jag ansett viktiga ur aktörernas perspektiv. SWOT-analys är en metod som används för att identifiera styrkor och svagheter inom en organisation, och möjligheter eller hot i omgivningen (Dyson, 2004). Metoden används även inom stadsplanering. Namini et al. (2021) har, till exempel, undersökt livskvaliteten bland invånarna i en stad med hjälp av SWOT-analyser. SWOT-analysen som jag har gjort i det här arbetet visar aspekter som aktörerna upplever i landskapet uppdelat i interna styrkor och svagheter, samt externa möjligheter och hot. Analysen kompletteras med två kartor där de aspekter som har en geografisk förankring presenteras, uppdelade i positiva och negativa aspekter. SWOT-analysen och kartorna är tänkta att ge en lättöverskådlig sammanfattning av aktörernas olika upplevelser av landskapet.

AKTÖRERNA

Ett stort antal människor är på olika sätt berörda av konflikten som uppstår längs Vildmarksvägen i Vilhelmina kommun. I det här arbetet har jag undersökt landskapet utifrån aktörerna: samer, turister och lokalinvånare, eftersom jag anser att dessa är mest relevanta för att förstå konflikten. För att hålla arbetet inom en rimlig nivå utifrån tid och resurser har jag valt att begränsa mig och undersöka aktörerna baserat på dessa indelningar.

Eftersom rennäringen och turismen är aktiva inom området, och det finns riksintresse för både rennäringen och turism/friluftsliv (se figur 9), anser jag att dessa grupper är viktiga att undersöka. Lokalinvånarna i Kultsjödalen lever antingen direkt eller indirekt av turismen, och är därför på ett eller annat sätt beroende av den. Utan de turismverksamma blir även de andra yrkesgrupperna lidande. Lokalinvånarna är alltså sammankopplade med turismen och därför undersöks även de som en aktörsgrupp i området.

Området kring Stekenjokk (Stihkenjohke), är ett samiskt kulturlandskap med samisk historia som inte enbart inkluderar renskötsel, utan även annan kultur och andra levnadssätt. Många samer är inte renägare, men har stark koppling till landskapet. Jag anser därför att ett samiskt perspektiv som även inkluderar icke-renägande samer är viktigt för att uppnå syftet med arbetet. Nedan presenterar jag definitionen av de olika aktörerna inom ramarna för det här arbetet.

SAMER

Frågan om vem som är same är komplex. Enligt sametinget (2018) definieras samer som de som själva anser att de är samer och som har eller har haft det samiska språket hemma. Detta är också definitionen av vilka som får rösträtt i Sametinget. I det här arbetet utgår jag från Sametingets definition av samer. I arbetet ingår både renägande samer och icke-renägande samer. Jag har valt att dela upp dem i två undergrupper eftersom deras livssituation och perspektiv på landskapet kan skilja sig åt mycket. Därför är det relevant att försöka skildra båda perspektiv. Både renägande och icke-renägande samer kan kategoriseras som *insiders*, och mer specifikt som *existential insiders*, utifrån Relphs teori (1976) som utgör arbetets teoretiska ram och som presenteras i nästa kapitel.

RENÄGANDE SAMER

Med renägande samer menas de samer som är medlemmar i en sameby och som äger renar. Den renägande sammen som ingår i intervjudelen av det här arbetet hör till Vilhelmina södra sameby.

ICKE-RENÄGANDE SAMER

Inom ramarna för det här arbetet definieras icke-renägande samer som de som identifierar sig som samer och som inte äger renar. I intervjudelen av det här arbetet ingår en same med koppling till Kultsjödalen och fjällområdet i Vilhelmina kommun.

LOKALINVÅNARE

I det här arbetet definieras begreppet lokalinvånare som de människor som är bosatta i området kring Kultsjödalen och Stekenjokk (Stihkenjohke), med undantag för de samer som bor i området som undersöks som en egen grupp. Begreppet lokalinvånare är brett och innefattar till exempel de som lever i området, de som arbetar med turism inom olika verksamheter i området, de som levt i området i många generationer, de som hör till mer nyligen inflyttade släkter och de som själva flyttat dit. Även lokalinvånare, liksom samerna, kategoriseras som *existential insiders* baserat på Relphs teori, som presenteras i nästa kapitel.

TURISTER

FN-organet UNWTO (FN, 2010, s.10) definierar *turist* som någon som reser till en destination utanför sin vanliga omgivning, övernattar minst en natt men under en kortare tid än ett år, och i ett annat syfte än att arbeta i det land som hen besöker. Utifrån Relphs teori skulle turister skulle kunna kategoriseras som *incidental outsiders*, *vicarious insiders* eller *behavioural insiders*, beroende på situation och sammanhang.

VIKTIGA BEGREPP

LANDSKAP

Europarådet definierar i europeiska landskapskonventionen (2000) *landskap* som "ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer", och detta utgör även definitionen av *landskap* i detta arbete.

UPPLEVELSE AV LANDSKAP

Begreppet *upplevelse av landskap* är centralt för det här arbetet. Enligt SAOB (2011) innebär att *uppleva* att "uppfatta och känslomässigt värdera något särskilt i sådana uttryck som *uppleva något som så eller så...*". Inom ramarna för det här arbetet använder jag begreppet *upplevelse av landskap* för att beskriva en individs förståelse av, intryck av, kunskap om och relation till, ett landskap. Europarådets (2000) definition av *landskap* används ordet *uppfatta*, men genom att istället använda ordet *upplevelse* vill jag förmedla att jag strävar efter en förståelse av människors djupare relation och känslomässiga värdering av det.

PERSPEKTIV PÅ LANDSKAP

Att ha ett visst *perspektiv* på något kan betyda att se eller uppfatta något på ett visst sätt (NE, u.å.). I det här arbetet används *perspektiv på landskap* för att beskriva ett visst sätt att uppleva ett landskap. Det används ibland för att förtydliga att landskapet upplevs på olika sätt av olika individer.

ETISKT FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Det här arbetet berör ett ursprungsfolk, deras marker, kultur och historia och därför finns det etiskt känsliga aspekter att ta hänsyn till. I det här avsnittet presenterar jag det etiska förhållningssätt som arbetet grundar sig på, och min egen position som författare.

Lawrence och Raitio (2016, s.117) hävdar att all forskning är politisk. Detta påstående innebär en kritik mot idén av forskaren som en opartisk, neutral och objektiv betraktare. På ett liknande sätt hävdar Haraway (1988, ss.581–582) att genom att påstå sig vara objektiv och att ha ett perspektiv "utifrån" eller från "ingenstans" döljs det egentliga perspektivet, som i själva verket är ett mycket specifikt perspektiv: den manliga, vita, heterosexuella, västerländska. Genom att hävda att ens eget perspektiv är objektivt, utan att reflektera närmare, negligeras därmed alla andra perspektiv och framställs som vinklade och partiska. Haraway argumenterar istället för det som kallas feministisk objektivitet. Feministisk objektivitet innebär att vara medveten och reflekterande över sin egen situation och sitt eget perspektiv och på så sätt betrakta all kunskap som situerad, alltså att all kunskap framställs ur det egna, subjektiva, perspektivet.

Lawrence och Raitio (2016, ss.118–119) anser att synen på forskaren som objektiv, neutral och oengagerad värderas högt inom det akademiska sammanhanget i Norden. Att bli alltför engagerad i frågor som rör ursprungsfolks rättigheter skulle anses olämpligt och subjektivt och betraktas ligga utanför ramen för vetenskap. Tvärtemot denna norm argumenterar Lawrence och Raitio för att forskning måste innehålla reflektion, engagemang och samarbete för att forskare, som inte tillhör ursprungsfolk, ska kunna förstå och involveras i de koloniala och historiska strukturer som har format, och fortsätter att forma, relationen mellan ursprungsfolk och icke-ursprungsfolk i Norden.

Enligt min tolkning av det Lawrence och Raitio och Haraway menar så skulle ett försök av mig som författare att hålla en "neutral" och "objektiv" ställning i det här arbetet riskera att återskapa de metodologier som vilar på kolonialistiska grunder. Med andra ord, ett ställningstagande från min sida är nödvändigt för att det här arbetet ska ha ett förhållningssätt som, enligt mig, är etiskt korrekt i frågor som berör ursprungsfolk och i

synnerhet eftersom jag själv inte tillhör det berörda ursprungsfolket. Jag avser att vara närvarande i texten, och öppen och tydlig med vilka påståenden, tankar och reflektioner som kommer från mig själv och utifrån min position som icke-same och blivande landskapsarkitekt.

Dalen (Dalen, 2015, s.20) beskriver en del problem som kan uppstå under kvalitativ intervjuforskning. Hon menar att det finns en fara för stigmatisering, och att individer eller grupper kan bli "uthängda". Den faran är särskilt stor om gruppen tillhör en synlig minoritet. I den här studien intervjuas samer, som är en minoritetsgrupp i Sverige. Om intervjudeltagarna kan identifieras skulle det kunna innebära risker för dem. På grund av det relativt låga antalet intervjudeltagare och eftersom intervjumetoden innebär att deltagarna berättar om sina personliga upplevelser, finns en risk att anonymiteten röjs. Denna risk har jag försökt hålla så liten som möjligt genom att försöka formulera resultatet på ett sätt så det inte ska gå att förstå vilka personerna är. Jag har informerat deltagarna om denna situation och även gett en deltagare, som uttryckte oro över detta, möjligheten att läsa igenom min sammanfattning av intervjun för att försäkra sig om att det inte framgår vem hen är.

ORTOGRAFI

Jag har funderat mycket kring användningen av svenska och samiska ort- och platsnamn. Å ena sidan känns det krystat att jag, som icke-same, enbart ska använda de samiska ort- och platsnamnen i texten, eftersom jag inte använder dem annars. Å andra sidan vill jag lyfta fram de samiska namnen, eftersom de är en källa till kunskap om samisk historia, berättelser om platser i landskapet och ger en bekräftelse på samernas uråldriga närvaro i landskapet (Sametinget, 2022b). Som en avvägning väljer jag att skriva de svenska ort- och platsnamnen på de platser som ingår i undersökningsområdet med det samiska namnet inom parentes direkt efteråt. På så sätt får de samiska namnen lyftas fram utan att det känns konstlat från min sida. I alla kartor anges det svenska namnet med det samiska namnet inom parentes.

SAMMANFATTNING AV METOD & MATERIAL

- ❖ Litteraturöversikten ger en teoretisk grund till arbetet och en inblick i den forskning som finns inom ämnet.
- ❖ Platsbesöken ger mig en egen grundförståelse av landskapet som jag har med mig genom resten av arbetet.
- ❖ Att intervjua är en användbar metod för att samla kunskap som inte finns dokumenterad och för att få en djupare förståelse för människors upplevelser.
- ❖ Dokument, kartmaterial och sociala medier utgör användbara komplement till intervjuerna.
- ❖ Aktörerna kategoriseras och definieras inom ramarna för det här arbetet, men det finns förstås variationer inom dessa grupper.
- ❖ En viktig del av det etiska förhållningssättet handlar om att jag ska vara öppen och reflekterande genom arbetet.

Fig. 12. Trappstegsforsen. Ett av besöksmålen i Kultsjödalen, se karta i figur 24. Foto: Vilhelmina turistinformation

TEORI

Det här kapitlet börjar med att introducera och beskriva arbetets teoretiska ram. Därefter presenteras en genomgång av litteratur som relaterar till de tre aktörsgrupperna. Som avslutning på kapitlet knyts den teoretiska ramen samman och diskuteras i relation till teorierna som lagts fram.

TEORETISK RAM

För att undersöka områdets aktörer och deras olika upplevelser av landskapet behövs teorier som förklarar kopplingen mellan människa och landskap och vad platsidentitet kan innebära. Den teoretiska ramen för det här arbetet bygger på Relphs (1976, ss.49–55) teori om *insideness* och *outsideness*. Teorin är användbar för att få en bredare förståelse för hur människor relaterar till platser, med utvidgade och mer utvecklade termer än enbart genom dikotomin *insiders* och *outsiders*.

Relphs beskrivning av *insideness* kan sammanfattas som upplevelsen av en plats inifrån, att vara omsluten av den, att vara en del av den och att känna sig trygg i den. Det motsatta är *outsideness*, upplevelsen av en plats utifrån, och avsaknaden av identitet eller trygghet kopplat till platsen. Relationen mellan dessa två begrepp och åtskillnaden mellan dem kan förklaras genom en varierande nivå av våra upplevelser av *insideness* och *outsideness*. Relph delar in dessa variationer i sju kategorier på ett spektrum som gradvis övergår från det starkaste *outsideness* (*existential outsideness*) till det starkaste *insideness* (*existential insideness*).

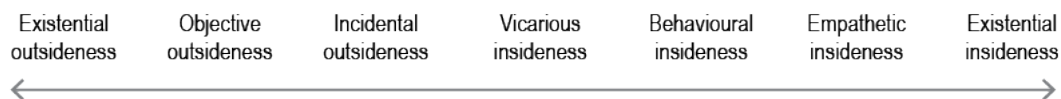

Fig. 13. Spektrum över kategorier av *insideness* och *outsideness*.

Existential outsideness förklaras som en stark känsla av att inte höra till en plats, en känsla av avvisande och en upplevelse av utanförskap. Begreppet innebär också en medvetenhet kring att inte höra till platsen, och reflektioner över den saknade platsidentiteten. Även *objective outsideness* innebär ett avstånd mellan plats och person, men på ett annat sätt. Relph förklarar *objective outsideness* som att medvetet betrakta landskapet med en objektiv blick och genom att se egenskaper hos de olika beståndsdelarna i ett landskap istället för att uppleva landskapet, vilket skapar en kraftig uppdelning mellan person och plats (1976, ss. 51–52). Relph menar att detta är vanligt hos planerare som har ett intellektuellt förhållningssätt till de platser de planerar och istället ser på landskapet utifrån logiska och förnuftiga principer med ett känslomässigt avstånd.

I kategorin *incidental outsideness* saknas den aktiva och medvetna inställningen till landskapet. Landskapet kan beskrivas som en sorts bakgrund till händelser och aktiviteter. Relph tar en affärsman som exempel, som reser från plats till plats för att medverka på konferenser, utan att platsen i sig har någon betydelse för sammanhanget. Även lastbilschaufförer och flygvärdinnor fungerar bra som exempel för att beskriva detta.

Vicarious insideness är den upplevelse som kan finnas hos någon som aldrig besökt en plats, men ändå känner sig starkt delaktig i platsen. Det kan uppstå genom skapandet eller betraktandet av konst, musik eller film som kopplar till en plats. Den här upplevelsen kan förklaras genom att vi associerar det vi redan känner till om andra platser till platsen vi betraktar i andra hand.

Behavioural insideness beskrivs som upplevelsen, framförallt den visuella, av föremålen på en plats och hur de hänger samman. Det är upplevelsen av att se de olika karaktärerna på platsen och deras koppling till varandra som skapar platsidentitet. Till skillnad från *incidental insideness*, där landskapet fungerar som en bakgrund till aktiviteter, är *behavioural insideness* en medveten föresats att uppmärksamma hur platsen ser ut.

Relph menar att gränsen mellan *behavioural insideness* och *empathetic insideness* inte är skarp och tydlig utan snarare är en övergång från ett intresse av platsens utseende till ett känslomässigt engagemang i platsen. Empathetic insideness kräver en öppenhet till platsen, en medkänsla och en uppskattning av platsens karaktärer och dess identitet. Det är en djupare upplevelse och förståelse av platsen än den hos *behavioural insideness*, och kräver ett aktivt och medvetet engagemang.

Existential insideness är den starkast möjliga känslan av tillhörighet till en plats, en underförstådd känsla som inte kräver någon eftertanke. Det är känslan många har när de befinner sig i sina hem eller i sina hemorter. Relph menar att det är upplevelsen av att känna en plats utan och innan, att identifiera sig med platsen och att känna sig som en del av den. Mellan människan och platsen finns en stark koppling som binder dem samman och som gör att de är ett med varandra.

UPPLEVELSER AV LANDSKAP

SAMER

MEAHCCI

Joks et al. (2020, s.307–308) presenterar det nordsamiska landskapsordet *meahcci*, vad det innebär och på vilka sätt ordet felaktigt har översatts till norska. Ordet *meahcci*, och dess pluralform *meahcit*, förklaras ungefär som platser där människor utför olika sysslor under olika tidpunkter och som har en viktig inverkan på deras leverne, som till exempel jakt, fiske, bärplockning och vedklyvning. Joks et al. menar att det är svårt att översätta *meahcci* till norska eller engelska, eftersom det inte finns något ord på de språken som motsvarar innebörden. Vid användningen av ord som *location* finns ingen innebörd som visar på aktivitet, medan ordet *meahcci* också har en koppling till handling eller syssla.

Meahcci innefattar även sociala möten mellan mänskliga och icke-mänskliga varelser, som till exempel människor och djur men också sjöar, älvar, berg, snöstormar och även osynliga, heliga väsen (Joks et al. 2020, s.308). Dessa möten och relationer är oförutsägbara och det går inte att planera eller bestämma *meahcci*-relaterade aktiviteter i förväg eftersom inget år är det andra likt. Om vattennivån i älven är bra och andra omständigheter förutsätter det, då är det möjligt att fiska lax, men annars är det ingen vits. Joks et al. hävdar att *meahccis* aktiviteter kräver flexibilitet och att det kan krocka med den västerländska idén om stabilitet.

Joks et al. (2020, s.309) beskriver de sätt som *meahcci* översätts felaktigt och i vilket sammanhang. Sápmi är koloniserat, vilket är en process som pågår än idag genom anläggandet av gruvor, vägar, utvinning av olja och gas, vindkraftverk, turism, och dessa faktorer tränger undan möjligheten till utövande av *meahcci*. Joks et al. menar att användningen av ord har stor betydelse utifrån det här sammanhanget. Ordet *meahcci* översätts gång på gång till det norska ordet *utmark* (som har samma innebörd på svenska). Orden har inte samma betydelse, men enligt det norska Stortinget ska de betraktas som identiska, inom lagen om friluftsliv. Enligt Joks et al. bygger den här påtvingade översättningen på kolonialistisk grund och får stora juridiska konsekvenser för hur markerna används.

På både norska och svenska används ordet *vildmark* i kontrast mot det kultiverade, där vildmarken är platserna man spenderar sin fritid på och utövar friluftsliv (Joks et al. 2020, s.309–312). Joks et al. menar att samisk markanvändning innebär ett brukande eller sysslande och man gör inte någon åtskillnad mellan natur och kultur och har inte heller idén om *vildmark*. Felaktiga översättningar av *meahcci* reproducerar den politiska makten över samerna, menar Joks et al. För *meahcci* är inte någon tom vildmark utan betydelsen kan närmas genom uttrycken “taskscapes”, “activity-spaces” eller “place-times-tasks”. Joks et al. poängterar att även om det kan framstå som så för utomstående, så är *meahcci* inte vildmark. Problemet här är att det finns två sätt att se på landskap, och Joks et al. efterfrågar mer integrering mellan det samiska synsättet och beslutsfattare, med hänsyn till det koloniala sammanhanget.

Renskötselrätten kan sägas ha stor påverkan på *meahcci* idag. Renskötselrätten ger renägande samer rätt att använda mark- och vattenområden för sig och sina renar (Sametinget, 2016). I rätten innefattas bland annat rätten till renbete, jakt och fiske, rätten att bygga anläggningar som behövs för renskötseln och rätten att ta ner träd ur skogar för att använda som byggnadsvirke, slöjdvirke och bränsle.

SAMISKA PLATSNAMN, BERÄTTARMETODER OCH KARTOR

Cogos et al. (2017) undersöker vad platsnamn och kartor har för roll i ett samiskt renskötersamhälle i norra Sverige idag. Traditionellt sett har inte samerna använt kartor för att orientera sig, utan har istället haft en egen muntlig metod med berättelser kring platser och platsnamn (Cogos et al., 2017, s.45–46). När samer berättar om platser de besökt eller ska besöka använder de en mental representation av kartor, där namnen på platserna är centrala i berättandet, ofta med en koppling till renskötseln eller andra uppehållen. Namn på platser är ofta kopplade till karaktärer i landskapet och platser kan till exempel få namn baserat på att de liknar något annat. Platsnamn kan också vara kopplade till varandra, som i ett berättande som också skapar en karta eller ett spår. Cogos et al. menar att detta “muntliga kartläggande” är oskiljaktigt från överföringen av kunskap om platser och deras namn. Denna kunskapsöverföring sker från generation till generation, där de yngre följt med de äldre på vandringar och lärt sig längs vägen.

Cogos et al. (2017, s.47–49) skriver att inläringen av platser och platsers namn idag sker med både den traditionella muntliga metoden och med moderna kartmaterial, i en kombination. De olika sätten att se på platsnamn och kartläggning kan stå i konflikt till varandra. Västerländska kartor är skapade för att nå en bred målgrupp och utifrån ett visst användningsområde, med syftet att vara utan koppling till någon kulturell bakgrund och i ett försök att återskapa en *objektiv* bild av världen. Dessa kartor skapas inte för att integrera ett lokalinvävarperspektiv eller för att bevara några historiska eller kulturella platsnamn, utan försöker återspegla platser med de platsnamn som är aktuella och används idag. Cogos et al. menar att detta inte är förenligt med viljan att bevara det kulturarv som finns i de samiska platsnamnen. Inom samisk tradition indikerar platsnamnen vilka delar av landskapet som är betydelsefulla för de människor som lever i och reser genom området utifrån deras syn på världen, medan kartor istället skapas utifrån de normer och kriterier som kartmakaren anser viktiga, vilket då blir det styrande. Cogos et al. menar att genom att skriva ner samiska platsnamn på en karta har kunskapen om platsen och dess namn tagits ur från sitt sociala och andliga sammanhang och har därmed också blivit förändrad genom den processen.

SAMISKA KULTURLANDSKAP

Soikkeli (2021, s.126–128) skriver om svårigheterna med att bevara samiska kulturlandskap i norra Finland, på grund av olika syn på landskap. I samisk kultur finns ingen tydlig åtskillnad mellan natur och kultur, medan det finns en tydlig dikotomi mellan dessa inom det västerländska synsättet. Soikkeli beskriver att det samiska landskapet innehåller spår av gamla lägereldar, leder, heliga platser med mera, som har stor kulturell betydelse men som nästan är osynliga och därför är svåra att upptäcka, framförallt för icke-samer. För en icke-same kan det samiska kulturlandskapet tolkas som ett naturlandskap eller vildmark, utan några tecken på mänsklig, kulturell påverkan. Men i själva verket är landskapet fullt av samiska betydelser, berättelser och muntliga traditioner och spår av renskötseln och andra traditionella uppehållen som tillsammans skapar och är en del av den omgivande naturen. Soikkeli skriver att eftersom de nordliga delarna av Finland, som tillhör Sápmi, ofta betraktas som *vildmark* har de svårt att stämma in på de nationella kraven som säger vad som utgör ett viktigt kulturellt landskap som är värt att bevara.

LOKALINVÅNARE

Eiter (2010) undersöker hur ett landskap uppfattas och upplevs av olika användargrupper och i jämförelse med experters bedömning av samma landskap. Området som undersöks är ett fjällområde i västra Norge med olika typer av markanvändning i olika delar av området, bland annat jordbruk, friluftsliv, utveckling av vattenkraft och landskapsskydd. De grupper som står i fokus för undersökningen är turister, framför allt fjällvandrare, och markägare, som tillsammans utgör majoriteten av de som vistas i området. Eiter (s.345) menar att både turisterna och markägarna är *insiders* inom sina respektive aktivitetstyper samtidigt som de fysiska områdena för deras aktiviteter överlappar varandra. Vilka landskapskaraktärer som bedömdes med positiva eller negativa värden skilde sig åt mellan grupperna, baserat på vilka aktiviteter de utför i landskapet (s.352). Uppskattningen av landskapet var dock stor hos båda grupper och man upplevde stor variation i landskapet och höga naturvärden. Den övervägande positiva attityden menar Eiter beror på att markägarna har kopplingen till landskapet som *hemma* medan turisterna valt att söka sig till landskapet baserat på sina egna intressen, och därför i hög utsträckning är nöjda.

Eiter (2010, s.353) beskriver hur en vetenskaplig bedömning av samma geografiska område kom fram till slutsatsen att landskapet hade låga naturvärden och låg biologisk mångfald. På en nationell nivå bedömdes landskapet inte som viktigt att bevara, vilket inte stämde överens med användargruppernas syn på landskapet som värdefullt. Eiter (2010, s.355) når slutsatsen att detta visar på hur viktigt det är att experter använder metoder som inkluderar *insiders* perspektiv på landskapet och ger deras röster en mer avgörande roll inom landskapsplanering.

Ett och samma landskap kan betraktas med olika perspektiv. Howard (2013) beskriver dessa perspektiv som olika linser genom vilka man uppfattar omgivningen. Exempel på sådant som påverkar hur människor upplever landskap är bland annat nationalitet, kultur och religion, genus, ålder och yrke. Vanderheyden et al. (2013) undersöker hur människor upplever det mer alldagliga vardagslandskapet, och kommer också fram till att samma landskap kan uppfattas helt olika av olika grupper av människor. De faktorer som påverkar hur personen upplever landskapet

kan till exempel vara kulturell bakgrund, om de bor i stad eller på landsbygd, deras utbildningsnivå, ålder och kön. En annan slutsats är att vad som uppfattas som tilltalande i ett landskap varierar mycket från individ till individ och även inom olika grupper (Vanderheyden et al., 2013, s. 602). Landskapets visuella kvaliteter är viktiga för bedömningen, men förutom det visuella kan människor också uppfatta landskapet utifrån mer symboliska aspekter, vad det representerar och vad landskapet kan erbjuda.

Shamai och Ilatov (2004) undersöker i en studie hur människor upplever platser (sense of place). De allra flesta som undersöks uppvisar positiva känslor gentemot de platser, städer och regioner de lever i, och ju äldre de är desto starkare positiva känslor har de för sina hemmiljöer. Förutom det, visar resultatet på stora skillnader i hur människor med olika sorters bakgrund upplever platser.

TURISTER

LANDSKAP SOM OBJEKT

Fysiska ting som kan betraktas som turistmål är till exempel stränder, berg, städer och bondgårdar. Med en ökande turism har också synen på vilka saker som kan vara turistattraktioner breddats och nästan allt möjligt kan nu fungera som turistattraktioner, som till exempel fabriker, lastbryggor och gruvor (Knudsen et al., 2013, s.287). Vissa platser kräver stor omvårdnad och ansträngning för att fungera som turistattraktioner, medan andra platser till största del sköter det själv, som till exempel vackra bergstoppar och stränder. Knudsen et al. menar att marknadsföringen av platser ofta baseras på en idé om kulturarv och historia. De diskuterar även det faktum att mycket av turismen sker på platser som bara till en viss del fungerar som turistmål, och i övrigt är bebodda och rymmer många andra typer av aktiviteter, som till exempel städer, där turismen bara är en av många aspekter.

LANDSKAP SOM IDÉ ELLER REPRESENTATION

Förutom att bestå av naturliga och byggda materiella ting, är turistmålen också konstruerade som en idé, symbol eller representation som rymmer

värderingar och betydelser (Knudsen et al., 2013, s.288). Knudsen et al. menar att turistmål ses som mer än bara summan av elementen de är uppbyggda av. Turistmålen är, förutom de materiella föremålen, också uppbyggda och skapade av de idéer och bilder av vad turism och vad platsen innebär. Dessa idéer kan användas, skapas och förstärkas i marknadsföring av turistmålet, enligt Knudsen et al.

Sörlin (1999) menar att landskap framställs och återskapas genom sociala och kulturella processer som genom bland annat media, konstformer, texter, skolor och museer. Dessa processer leder till symboliska och mentala representationer av landskapet och en nationell självbild kopplat till landskapet som historiskt har varit en viktig del av den framväxande nationalismen. Sörlin tar upp de nordiska länderna som exempel och kopplingen mellan turism och mentala representationer av landskap. I de nordiska länderna har naturen spelat en viktig roll i skapandet av en nationalistisk självbild. Naturen betraktas både som en tillgång fylld av ekonomiskt viktiga resurser, och som en viktig arena för turism, med vidsträckta vildmarker. Båda dessa aspekter och representationer av naturen har varit viktiga i skapandet av den nationalistiska identiteten.

LANDSKAP SOM UPPLEVELSE

Knudsen et al. (2013, s.290–291) beskriver även turism och landskap som en upplevelse och ett "görande". Besöksmålen beskrivs här ur ett konstruktivistiskt perspektiv, det vill säga att turisterna, genom sina handlingar, skapar landskapet. Fotografering lyfts fram som ett sådant handlande eller "görande", där turisten går från att se till att göra och där fotografiet blir en produkt av denna handling som bevisar att turisten befunnit sig på platsen. Istället för att se landskapet som en livlös bakgrund, har turistmål och landskap kommit att betraktas alltmer som produkter som skapas i samverkan mellan plats och den närvarande.

LANDSKAPET UNDER FÖRHANDLING

Daugstad (2008) undersöker hur landsbygdsturism (*rural tourism*) fungerar som en arena för förhandlingar om synen på och upplevelsen av landskap, mellan turister och bönder. Aktörerna har olika perspektiv på landskapet och dessa förhandlingar kan leda till att synen på landskapet justeras och anpassas till varandra i varierande grad för att hitta en

kompromiss. Bönderna har ett perspektiv från sin position inne i landskapet medan turisternas perspektiv beskrivs som en visuell, extern blick, med en romantisk och nostalgisk prägel på synen på landskapet. Dessa kompromisser kan få effekt i form av påverkan på landskapets fysiska och estetiska kvaliteter.

Daugstad (2008, s. 420) kommer till slutsatsen att de olika aktörerna, turisterna å ena sidan och bönderna å andra sidan, kan uttrycka samma fördelar, men nå dit på olika sätt. Som exempel skriver Daugstad att både turisterna och bönderna oroar sig över att landskapet ska förändras genom att växa igen, men att de närmar sig problemet på olika vis. Turisterna ser en oro i att de visuella kvaliteterna hos landskapet riskerar försvinna medan bönderna istället ser förändringen som en risk för ekonomiska förluster.

Daugstad (2008, s.421) presenterar även konflikten mellan turisterna och bönderna gällande förändringar i landskapet. Lokalinvänares vilja att utveckla sitt samhälle ekonomiskt kan leda till en förändring som står i kontrast till turisternas vilja att bevara det "autentiska" och småskaliga. Det turisterna uppfattar som "autentiskt" och "typiskt" kan i själva verket vara iscensatt av lokalinvänaarna för en ekonomisk vinning. Denna process beskriver Daugstad som ett skapande av en gemensam blick, som innebär att lokalinvänaarna inkorporerar turisternas idéer, viljor och behov av landskapet in i sin egen bild av vad landskapets vision och utveckling ska innebära.

INSIDENESS - OUTSIDENESS **OCH AKTÖRERNA**

För att fördjupa förståelsen av de olika aktörernas upplevelser av landskapet knyter vi an till Relphs teori (1976, ss. 49–55) om *insideness* och *outsideness*.

Många samer har en stark koppling till landskapet och kan sägas tillhöra kategorin *existential insiders*. Samer som är renskötare lever i och med landskapet och anpassar sig efter naturens rytm. Samer som inte är renskötare kan också ha starka band till naturen och på ett djupgående sätt identifiera sig med landskapet. Lokalinvånare bör också räknas till *existential insiders*, men troligtvis med en annan typ av relation till landskapet än den renskötare har, som teorierna ovan visar.

Det går att spekulera, kring båda dessa grupper, hur stor påverkan det har för identifikationen med landskapet, att ha släktband till området och de som levt där förut. Även om en lokalinvånare eller renskötare själv har väldigt starka band till platsen, men hör till en relativt nyinflyttad familj, som till exempel blivit tvångsförflyttade, kan det kanske påverka hur andra människor ser på personens plats i landskapet vilket i sin tur skulle kunna färga av sig på hur personen själv identifierar sig och sin plats i sammanhanget. Det kan troligtvis också finnas de som står i rakt nedstigande led till människor som levt och verkat i området i flera århundraden, men som ändå inte känner sig som hemma och som till slut väljer att flytta och hitta sin egen plats i världen. Det känns därför svårt att kategorisera en hel grupp som det ena eller andra, men som utgångsläge kan vi föreslå att både samer och lokalinvånare har perspektivet *existential insideness* på landskapet.

Turister kan tyckas lite svårare att placera i en av kategorierna. Beroende på hur turisten relaterar till landskapet och även under olika delar av resan skulle den kunna sägas höra till *incidental outsideness*, *vicarious insideness* eller *behavioural insideness*. Till exempel skulle turisten kunna ha hört om, läst om och sett ett besöksmål på foton i väldigt stor utsträckning innan hen ens besökt platsen och skapat sig en idé om besöksmålet som kanske ger turisten starka känslor genom association till andra ställen hen besökt. Det skulle kunna vara ett exempel på *vicarious insideness*. Sedan, under den

faktiska resan till platsen och på platsen kanske det finns delar av landskapet som bara är transportsträcka för turisten, i väntan på att nå de element och föremål som turisten är intresserad av. Landskapet längs transportsträckan kan då tolkas som en bakgrund till turistens aktivitet, på väg mot ett annat mål, beroende på turistens intresse för landskapet hen passerar igenom. Det skulle därför kunna uppstå en viss nivå av *incidental outsideness*. När turisten väl besöker en plats som hen är angelägen om att ta in och förstå, genom att till exempel visuellt undersöka elementen i landskapet och hur de hänger samman, då kan turisten istället kategoriseras som *behavioural insider*.

Möjligtvis kan man till viss grad se på spektrat av *insideness* och *outsideness* som föränderlig och varierande, där vår position i relation till ett landskap kan pendla beroende på olika händelser och upplevelser, inom relativt korta tidsintervall. I vissa fall är positionerna mer statiska, och i andra fall är de flyktiga. Även om en kategorisering av människor är svår att göra eftersom det är så komplext, tror jag ändå att Relphs teori kan vara en intressant ram att utgå ifrån för att undersöka olika människors relation till, och perspektiv på, samma landskap.

SAMMANFATTNING AV TEORI

- ❖ Den teoretiska ramen för arbetet baseras på Relphs teori om *insideness* och *outsideness* i flera kategorier och är användbar för att få en djup förståelse av människors relationer till platser. Från den här teorin tar jag med mig ett mer nyanserat sätt att se på aktörernas perspektiv på landskapet.
- ❖ Litteraturen ger kunskap om aktörernas olika upplevelser av landskap. Det ger en bra grund för att förstå aktörernas olika perspektiv och blir intressant att jämföra och analysera resultatet med.

Fig. 14. Utsikt från Fatmomakke (Faepmie), se karta i figur 24. Foto: Vilhelmina turistinformation

RESULTAT

Resultatet är uppdelat i några huvudsakliga delar. I den första delen presenteras resultatet av aktörsgruppernas upplevelser av landskapet – samer, turister och lokalinvånare – i varsitt avsnitt. Därefter presenteras ett tidsperspektiv av konflikten som följs av en sammanställning av materialet.

SAMER

I detta avsnitt presenteras resultatet av ett samiskt perspektiv på landskapet. Först presenteras renskötande samers perspektiv och därefter presenteras landskapet ur icke-renskötares perspektiv.

RENSKÖTANDE SAMER

Här presenteras intervjun med den renskötande sammen och sedan presenteras resultat från dokument som relaterar till aktören och ämnet. Därefter analyseras och sammanställs resultatet i en SWOT-analys.

INTERVJU

Till att börja med anser renskötaren som intervjuas att själva namnet "Vildmarksvägen" är missvisande. Ordet "vildmark" ger en bild av området som att det inte har någon, eller har en mycket liten påverkan av människor. I själva verket leds vägen rakt genom ett samiskt kulturlandskap som haft samisk närvaro sedan mycket långt tillbaka och med en näring som bedrivs än idag. Det är samerna och renarna som har format landskapet, menar renskötaren. Renarna har en stor påverkan på landskapet eftersom de håller det öppet.

Renskötaren har sett turismens utveckling över tid och menar att det fram till 2017 överlag inte var så många turister som åkte över Stekenjokk (Stihkenjohke). Sedan dess har det blivit en "turistboom" och 2020 var ett år med extremt många turister. Renskötaren förklarar att renarna föds under en period mellan ungefär 1 - 25 maj och att vissa renar, precis som människor, går över tiden ibland. De renar som fött kalvar sent är därför fortfarande tidigt i sin mammaroll när vägen öppnar, och alltså mycket känsliga för störningar. Renarnas känsliga period riskerar alltså att krocka med turismen under vår och tidig sommar. År 2020 låg snön kvar sent på året och försenade renarnas vandring över fjället, vilket innebar att många renar inte hade hunnit korsa vägen när det stora antalet turisterna anlände. Hen förklarar att på grund av forsen på ena sidan, en väldigt brant gruvkanal på den andra sidan och renarnas ovilja att gå genom björkskog på sommaren, behöver renarna passera vägen och Saxån genom den

öppning som visas i figur 16. Om ett stort antal fordon passerar under en lång period eller om det står många fordon parkerade längs vägen blir det svårt för renarna att ta sig över.

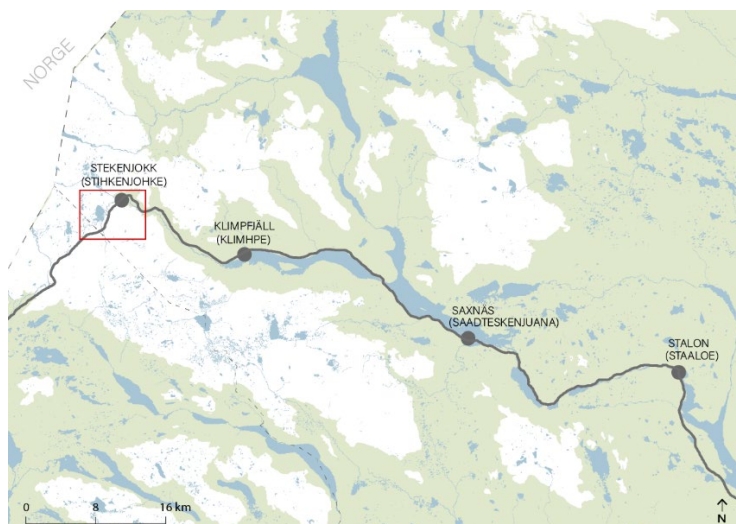

Fig. 15. Visar området där situationen i figur 16 inträffar.

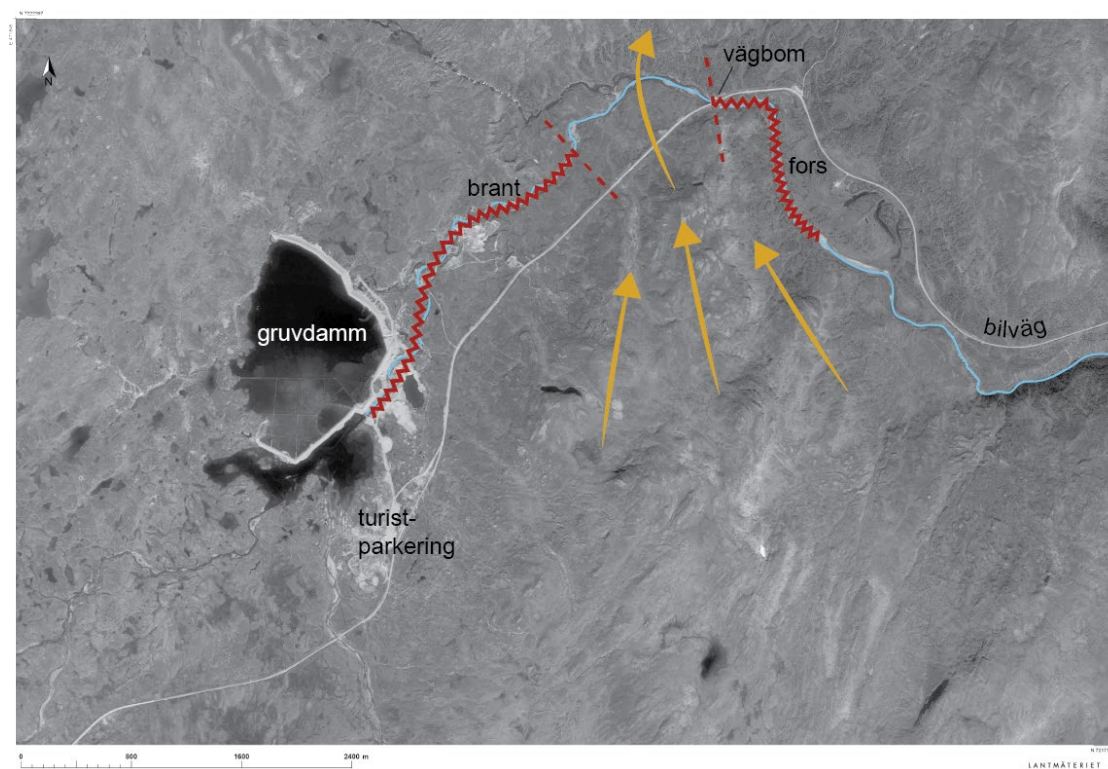

Fig. 16. Pilarna visar renarnas rörelse under juni månad i Stekenjokkområdet där de måste gå genom en passage för att korsa vägen och Saxån. Kartunderlag: Lantmäteriet

Rensköturen förklarar att det finns någon typ av lagskrift som säger att vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke) ska öppna den 6 juni varje år. Renskötselns är inte styrd av datum på det sättet utan det är naturen som styr allt, menar hen. Det beror till exempel på hur snösmältningen ser ut i vinterbetesland och det kan variera mycket varje år. Rensköturen anser att det hade varit bra med flexibilitet kring när vägen ska öppnas, men det är inte möjligt enligt Trafikverket. Rensköturen anser att Trafikverket är fyrkantigt eftersom de har bestämt att vägen ska öppna exakt samma datum varje år och eftersom vägen är en allmän väg finns det heller ingen laglig rätt att stänga vägen, trots de problem som uppstår. Om myndigheterna hade kunnat vara mer flexibla hade man kanske kunnat undvika en del av problemen, menar rensköturen. Hen anser att en lösning helt enkelt hade varit att låta "naturen sköta sitt", alltså att låta snön smälta bort från vägen innan den öppnade för trafik. Då hade renarnas känsligaste period varit över och renarna hade hunnit passera förbi, och man hade sluppit den krocken.

Något annat som rensköturen lyfter upp under intervjun är problemet med skidåkare i området på våren. Hen menar att skidåkare inte verkar tro att de ska kunna störa, och ofta gör de kanske inte heller det, men ibland kommer de för nära. På våren är vajorna väldigt känsliga för störningar, inte bara just under kalvningen utan också en period innan och efter förlossningen. Rensköturen förklarar att det är tillgängligheten som vägen fört med sig som leder till problemen med skidåkarna. Hen menar att om vägen tagit slut nere i fjälldalen, som den gjorde innan gruvetableringen, så hade problemet inte varit lika stort. Vägen från Klimpfjäll (Klimhpe) upp till området där renslakteriet ligger öppnar under påsk. Besökare kan då ta skidorna i bilen hela vägen upp till områdena på kalfjället där snön ligger kvar och åka skidor därifrån. Rensköturen menar att om vägen inte hade funnits hade det varit mycket färre som hade orkat ta sig till fots bärandes på skidorna en så lång sträcka och problemet hade varit mycket mindre.

Området är också renarnas brunstland och även en bra plats för höstbete, menar rensköturen. Rensköturen uttrycker sin oro över att Stekenjokk (Stihkenjohke) ska förändras från att vara ett trivselland för renarna till att bli ett ställe där renarna känner otrygghet. Hen menar att det inte tar många generationer innan renarna har lärt sig att uppleva ett landskap annorlunda och därför känner hen att det måste ske förändringar i situationen så fort som möjligt.

Rensköturen beskriver sin relation till landskapet kring Stekenjokk (Stihkenjohke) i varma ordalag. Hen beskriver att hen känner igen sig överallt efter många år av arbete i landskapet. Oavsett väderlek eller riktning kan hen navigera sig och identifiera landskapet, från de små detaljerna till de stora konturerna. Rensköturen känner att landskapet ligger nära hjärtat. Hen beskriver fjällen som "hemma", och att det är på sommaren, när de är uppe i fjällen under kalvmärkningen, som hen trivs som allra bäst. Men nu är "hemma" fullt med turister när de kommer dit.

Rensköturen menar att det är i fjällen som turismen äger rum nu för tiden och att det ser likadant ut i hela Sverige. Hen tycker att det är fel att "Vildmarksvägens öppnande" marknadsförs som det gör, eftersom det bara är en två mil lång sträcka som öppnas då och att sättet vägen framställs på har blivit alltför kommersiellt. Förutom vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke) är resten av Vildmarksvägen öppen året runt. All rapportering och den mediala uppmärksamheten från Stekenjokk (Stihkenjohke) gör att fler och fler upptäcker vägen upp över fjället. Det enda rensköturen lyfter fram som en positiv aspekt av en ökad mängd besökare är möjligheten det skulle kunna ge att sälja mer renkött, vilket ju renskötarna livnär sig på.

Rensköturen är tydlig med att rennäringen inte är en turistattraktion, utan att det är en näring som står på egna ben. Det finns människor som klampar in under renslakten och fotar utan att fråga, vilket rensköturen ställer sig negativt till. "Man kan väl fråga först". Hen säger även att det skulle vara möjligt att ta emot besökare men poängterar än en gång att de inte är turistföretagare utan en näring. Hen pratar om samisk turism och anser att för att det ska kännas godtagbart bör man som turist känna till vad det är man besöker. Att ha renar i en hage är hen dock tveksamt inställd till och tycker att det känns fel eftersom renarna inte blir lyckliga då.

DOKUMENT

I en rapport från 2021 undersöker Stockholm Environment Institute, SEI hur Vilhelmina södra sameby upplever och beskriver konsekvenserna av gruvan i Stekenjokk (Stihkenjohke). Platsen är ett mycket viktigt betesland för de samebyar som bedriver renskötsel i området. De äldre som

intervjuats i SEI:s rapport beskriver platsen från tiden innan gruvan och vägen som ett fridfullt och stillsamt ställe som var så bra att renarna självmant ville stanna upp där. Området är ett trivselland för renarna, vilket betyder att de själva söker sig dit och vill stanna en längre period för att beta och vila. Bilden av den intervjuade renskötarens beskrivning av relationen till landskapet stärks ytterligare genom SEI:s rapport (2021, s.13) då man skriver att Stekenjokk (Stihkenjohke) alltid har varit samebyns hjärta. Detta kopplas samman med att området varit en plats där renarna självmant velat stanna och kunnat beta i lugn och ro. Även om situationen har förändrats för renarna och renskötarna så verkar området fortfarande ha kvar viktiga egenskaper och en stark koppling till samebyn.

I intervjuerna som SEI (2021) gjort beskrivs Stekenjokk (Stihkenjohke) innan gruvetableringen som ett område där man kunde lämna renarna att beta i lugn och ro för att återhämta sig inför höstflytterna. Senare kom det att bli en omöjlighet. När gruvan var aktiv var det svårt att ha renar i området, den betesro som funnits tidigare fanns inte längre kvar. Etableringen av gruvan ledde till direkta förluster av betesmark och ledde till blockering av renarnas naturliga flyttstråk som tvingat renskötarna att istället runda gruvområdet, vilket är tids- och energikrävande. Enligt intervjupersonerna är detta en direkt påverkan av gruvan som är påtaglig än i dag.

Den största effekten man nu ser av gruvan är inte längre gruvan i sig utan vägen som gruvan förde med sig (SEI, 2021, s. 47). I SEI:s rapport beskrivs hur vägen som anlades genom det tidigare helt väglösa landskapet har kommit att få stora konsekvenser, större än vad Vilhelmina södra sameby hade kunnat förutspå. Från början såg man en del fördelar med vägen, som att till exempel smidigt kunna transportera sig, men ganska snabbt insåg man att den framför allt orsakade problem. Renskötaren beskriver att hen har sett några fördelar med vägen, till exempel att den som ung gjorde det lätt att följa med de äldre renskötarna och att den underlättar arbetet vid renslakteriet som ligger längs vägen. Hen menar dock att nackdelarna överskuggar fördelarna. För renarna innebär vägen bara ett hinder som försvårar tillvaron för dem och hen anser att det är renarna som är viktigast av allt.

Vägen som går genom Stekenjokk (Stihkenjohke) är en del av den längre Vildmarksvägen (SEI, 2021). Sträckan över Stekenjokk (Stihkenjohke) är en allmän väg och är som sagt öppen mellan 6 juni och 15 oktober varje år.

Samebyn beskriver vägen som en barriär genom landskapet, se figur 18. När den plogats fram på våren bildar de flera meter höga snövallarna ett djupt dike som är svårt för renarna att korsa, se figur 26. På våren är kalvarna nyfödda och det är en period när både vajorna och kalvarna är känsliga för störningar. Om vajan blir skrämmd och stressad kan hon lämna sin kalv, som inte kan överleva på egen hand. Samebyn beskriver hur den här känsliga perioden för renarna krockar med skidåkare och med öppnandet av Stekenjokkvägen.

Fig. 17. Vilhelmina södra samebys utbredning. Datakälla: Sametinget, FreeVectorMaps © Lantmäteriet

I figur 17 syns Vilhelmina södra samebys geografiska område. Från odlingsgränsen upp till riksgränsen har samebyn sina året-runt-markar, vilket betyder att de har rätt att vistas i dessa områden under hela året. Den här bilden visar att samebyns renar rör sig på stora arealer under loppet av ett år.

Fig. 18. Kartunderlag: Google maps

Figur 18 visar det område som intervjun kretsar kring och de aspekter i landskapet som är viktiga ur ett renskötarperspektiv. Kartan visar hur renarnas vandring upp över Stekenjokk (Stihkenjohke) korsas av bilvägen som skär genom landskapet, och skapar en barriär för renarna. I kartan är även de tre angränsande samebyarna utritade, vilket är gränser som renägande samerna behöver ta hänsyn till i landskapet. Dessa företeelser är inte synliga i landskapet, utan består av immateriell kunskap som de renskötande samerna har. En utomstående skulle inte uppfatta landskapet på det här sättet.

ICKE-RENSKÖTANDE SAMER

Här presenteras intervjun med en same som inte är renskötare och sedan presenteras resultat från dokument som relaterar till aktören och ämnet. Därefter analyseras och sammanställs resultatet i en SWOT-analys.

INTERVJU

Jag intervjuar en person som är same med koppling till Kultsjödalen, och som inte är renskötare. Hen uttrycker en stor kärlek till landskapet och älskar att vara i skogen, i fjällen och att bara få vara i naturen. Hen fiskar i vattnen och hämtar bark, näver och rötter i skogen för att slöjda. Intervjudeltagaren beskriver att denna relation till landskapet och naturen har följt med ända sedan barnsben och att det på så sätt är en mycket nära relation. I frågor om relationen till landskapet kommer hen också in på att berätta om sin identitet som same. Jag uppfattar det som att identiteten som same och relationen till landskapet är tätt sammanlänkade med varandra. Genom det ena kommer vi också in på det andra.

Intervjudeltagaren beskriver hur det finns en urgammal vördnad och respekt för naturen inom den samiska kulturen. Till exempel att man tackar trädet för vrilen (knöl på träd som man gör kosor och skålar av) som ska användas som slöjdmaterial. Det finns också traditionella kunskaper om hur man tar tillvara resurser utan att skada naturen. Intervjudeltagaren beskriver hur bra det känns att ta reda på allt, från till exempel en slaktad ren. Samtidigt har mycket gått förlorat ur landskapet, språkmässigt och kunskapsmässigt. Jag uppfattar det som att det finns en stor sorg bland samer att så mycket har gått förlorat. Samtidigt beskriver intervjudeltagaren att det finns en stor vilja att ta tillbaka det som försvunnit.

Intervjudeltagaren tycker att situationen i Stekenjokk (Stihkenjohke), intressekonflikten mellan turismen och rennäringen, är mycket tråkig. Hen har förståelse för att det är svårt för renägarna, men tycker samtidigt att det är synd att områden i fjällen stängs ner som en konsekvens av situationen situationen som uppstod sommaren 2020 som var unik när många valde att "Corona-semester" i fjällen och Stekenjokkområdet blev hårt belastat. Hen beskriver Stekenjokkfjället som väldigt lättillgängligt och speciellt. Hen brukar vandra omkring däruppe och tycker det är bra att

äldre människor också kan ta sig dit upp. Senaste året har det dock varit ett förbud mot att stanna med bilen uppe i Stekenjokk (Stihkenjohke), vilket gjort att fjället inte varit tillgängligt på samma sätt. Hen hoppas att det inte blir ett varaktigt förbud och att saker och ting återgår till hur det varit tidigare, när det varit mer öppet för allmänheten att röra sig i området.

Intervjudeltagaren har själv ingen koppling till renskötseln idag. Hen beskriver uppdelningen mellan renägande sameer och icke-renägande sameer och hur olika deras situationer ser ut. En same som inte äger renar är inte medlem i någon sameby, vilket innebär att den inte omfattas av renskötselrätten (se s. 42). Att vara same men inte innefattas av renskötselrätten påverkar möjligheterna att ta del av landskapet på samma sätt. De historiska skeenden som lett till denna uppdelning mellan renägande sameer och icke-renägande sameer har skapat stora sår och satt djupa spår, menar intervjudeltagaren.

Förbud och nedstängningar av områden i intressekonflikter mellan rennäringen och andra näringar leder till negativa konsekvenser för andra intressenter, menar intervjudeltagaren. Nedstängningar gör det svårare för icke-renägande sameer att vistas i landskapet. Nedstängningar begränsar även ortsbor (med rötter från nybyggartiden på 1800-talet), och kan leda till irritation och negativa diskussioner mellan grupperna. Intervjudeltagaren anser att de allra flesta som vistas i fjällområdet visar hänsyn, och tycker att det är synd att områden behöver stängas ner, men förstår samtidigt att en ökande turism blir ansträngande för renskötseln. Hen uttrycker en oro kring att nedstängningarna och den irriterade stämningen ska öka, och önskar istället se en utveckling som innebär att fjällen kan vara en plats som många kan dela på, genom fungerande lösningar och bättre kommunikation.

Intervjudeltagaren menar att det går att se situationen ur olika perspektiv, beroende på vems ögon man tittar med. Hen menar att det är i fjällområden allt ställs på sin spets eftersom det finns många som har intresse av fjällen: renskötande sameer, sameer som inte är renskötare, ortsbor, turister, gruvindustrin, vindkraftsindustrin m.m. Det är en komplex situation, anser intervjudeltagaren.

DOKUMENT OCH ÖVRIGT

Sametinget (2022b) skriver att en plats har både fysiska och mentala kopplingar till berättelser. Platsen har en innebörd, en historia och ett namn. Jag deltog under en offentlig föreläsning där gymnasieelever som läser sydsamiska redovisade sitt arbetsområde "Sydsamiska ort- och platsnamn".³ De förklarade betydelsen av samiska ortnamn och berättade att samiska ort- och platsnamn ofta har ett förled och ett efterled. Förledet beskriver och berättar något om platsen och efterledet visar vilket landskapselement som finns där, som till exempel berg, sjö eller vik. Ibland finns det flera tolkningar av ett namns betydelse som hämtas från gamla nedteckningar och upplysningar från äldre samer. Eftersom många har förlorat sitt samiska modersmål har även kunskap om samiska namn på orter och platser i naturen också gått förlorade. Vilhelmina heter *Vualtjere* på sydsamiska, där *Vual* kommer från att fara, *tje* är en benämning för något litet och *re* kommer från *jaevrie* som betyder sjö. *Vualtjere* betyder alltså "den lilla sjön man färdas efter". Saxnäs heter *Saadteskenjuana* på sydsamiska, där *saadteske* betyder sandig eller sandgrund och *njuana* betyder näs. Stihkenjohke kan betyda "bäcken som får renarna att stanna upp". Namnen berättar något om platsen, dess karaktärer och historier. Föreläsarna ansåg att det är värdefullt att känna till platsernas samiska namn, för att få en bättre och djupare förståelse av landskapet. Även Sametinget (2022b) anser detta och menar dessutom att ortnamn är viktiga för att bekräfta den samiska närvaron i landskapet och för att skapa trygghet och hemhörighet.

I landskapet finns många spår från samiska fornlämningar (Riksantikvarieämbetet, 2022) I Stekenjokk (Stihkenjohke) har den mänskliga aktiviteten i landskapet varit stor långt bakåt i historien (se figur 22). De fornlämningar som finns i landskapet är bland annat härdar, kåtor, visten, förvaringsanläggningar, fångstgropar och begravningsplatser. Figur 20 nedan visar spår av en kåtatomt och i figur 21 visas spår efter en kåtatomt. Som man kan se är spåren i landskapet ofta diskreta och svårupptäckta, vilket jag förstår kan bidra till att stärka bilden av landskapet som "vildmark" och "utan mänsklig påverkan", när det i själva verket har funnits stor mänsklig aktivitet långt tillbaka.

---

³ Offentlig föreläsning, 2022-03-29

Fig. 19. Spår efter en kåtatomt i Stekenjokk (Stihkenjohke) Foto: © Västerbottens museum

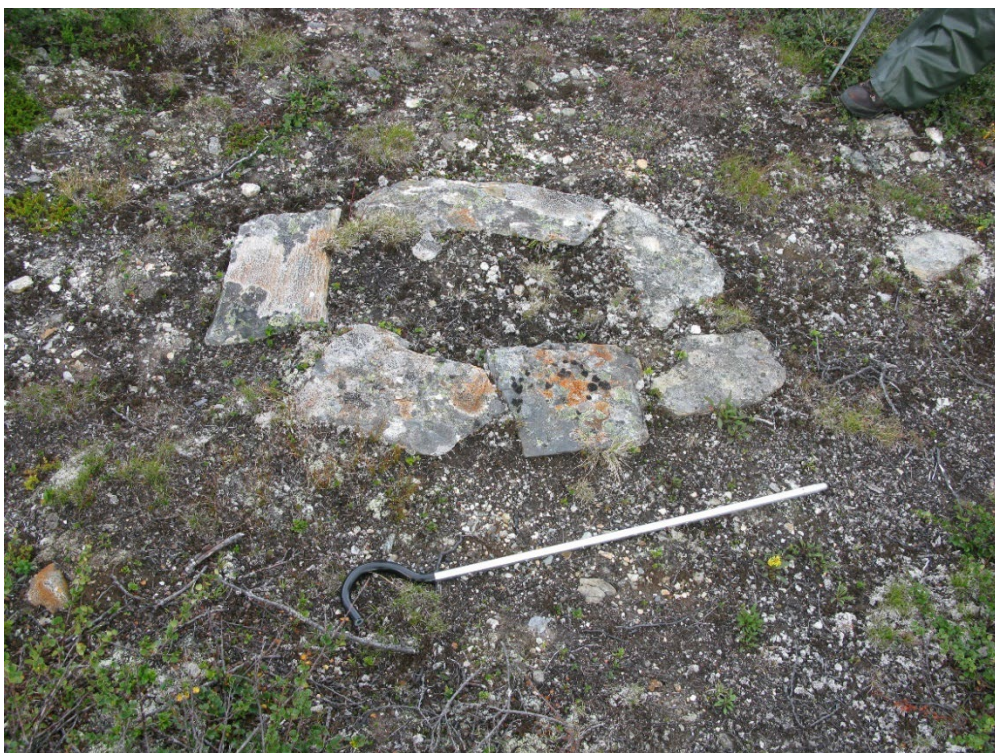

Fig. 20. Kvarlämning av härd i Stekenjokk (Stihkenjohke). En av de tydligaste kvarlämnorna av härdar, enligt källa. Foto: © Västerbottens museum

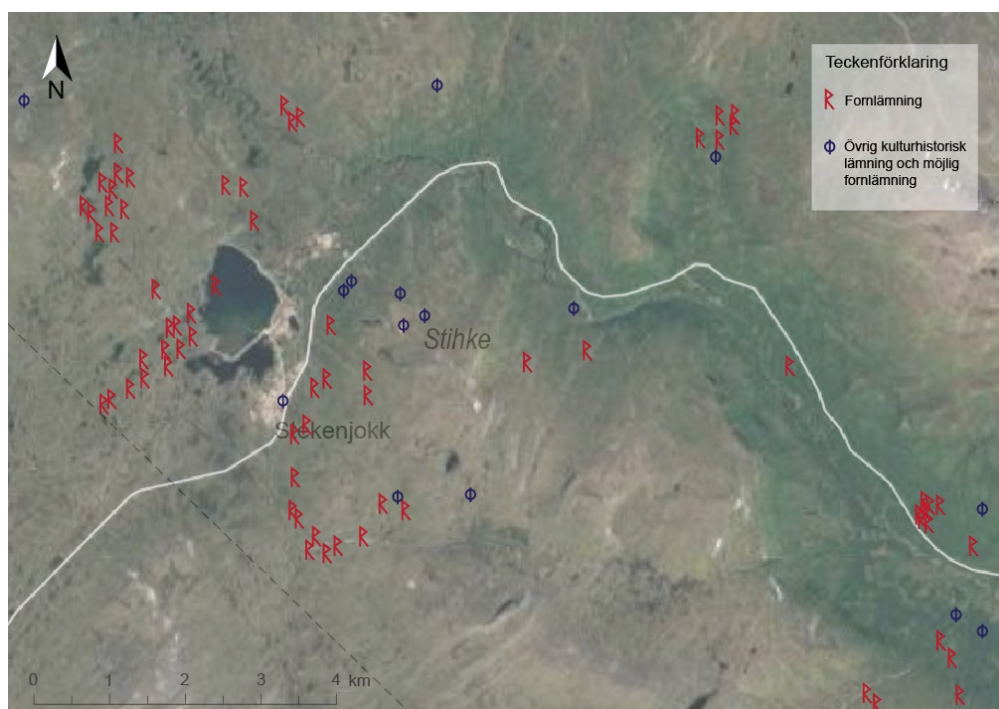

Fig. 21. Fornlämningar i Stekenjokkområdet. Datakälla: Riksantikvarieämbetet
Kartunderlag: Google maps

LOKALINVÅNARE

Nedan presenteras intervjuerna med lokalinvånarna. Därefter sammanställs resultatet i en SWOT-analys.

INTERVJUER

Lokalinvånarna uttrycker en stark koppling till Vildmarksvägen och Kultsjödalen och uttrycker en positiv känsla när de pratar om en utveckling i området. Den ökande turismen ses både som en utmaning men också som en möjlighet för bygden. Möjligheten ligger i att det den ökade turismen skapar sysselsättning som gör att människor kan bo kvar i området och att de unga människor som lämnar boet kan välja att flytta tillbaka om de vill. Flera av de intervjuade tycker att företagarna visar på ett stort engagemang och har ett bra utbud med aktiviteter riktade till turisterna.

Lokalinvånarna uttrycker också en förståelse för att situationen i Stekenjokk (Stihkenjohke) är ett problem, och att turismen och samebyarnas intressen krockar. Däremot går åsikterna isär kring hur en lösning på problemet skulle kunna se ut. En del tycker att myndigheterna borde kunna ta mer ansvar och till exempel begränsa möjligheten till camping i Stekenjokk (Stihkenjohke) eller ta betalt för den. Andra tycker att samebyn själv borde ta initiativ kring att informera besökare om vad som gäller i området. De flesta verkar vara överens om att det idag råder en brist på kommunikation, både mellan myndigheter, mellan myndigheter och aktörer i området, mellan olika aktörer och även inom vissa aktörsgrupper. Alla som intervjuats är också överens om att det finns en brist på information vid besöksmålen och en brist på toaletter och sophantering i området.

Det som framkommer är att Kultsjödalen, inklusive Stekenjokk (Stihkenjohke), inte är rustat för den här mängden turister. Som en av de intervjuade uttrycker det: "Vi är yrvakna allihopa just nu", och syftar då på att området inte hunnit hänga med i den snabba turistutvecklingen. En turistföretagare som intervjuades tycker att det vore en bättre idé att ha vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke) öppen under en längre period av året för att på så sätt få en jämnare ström av turister över året. Hen menar

att det kanske också skulle kunna minska och sprida ut det stora besökstrycket i området i juni, när vägen i dagsläget öppnar.

Det finns alltså en gemensam bild hos de intervjuade lokalinvånarna om att det behövs anpassningar till den växande turismen. Om en anpassning inte sker ser man den ökande turismen som riskfylld för området istället för att vara en möjlighet. Det finns en allmän känsla av att kommunen inte tar ansvar och inte bryr sig, och alla som intervjuats önskar att kommunen kunde vara mer närvarande och att samarbetet mellan olika aktörer hade kunnat vara bättre.

En av dem beskriver Stekenjokk (Stihkenjohke) och hur platsen upplevdes för några år sedan, innan det började komma många turister. Hen beskriver hur hen brukade åka dit och strosa omkring i lugn och ro för att det var så stillsamt där. Hen menar att situationen idag ser helt annorlunda ut och att hen inte längre skulle stanna däruppe, på grund av att det alltid är mycket människor där när vägen är öppen. Även Fatmomakke (Faepmie), den samiska kyrkstaden som är ett kulturreseervat, har ökat i popularitet hos turisterna de senaste åren, menar hen, och tillägger att det idag är Västerbottens största turistmål (Länsstyrelsen, 2014). Det finns ett stort intresse för den samiska kulturen.

Den allmänna synen på Stekenjokk (Stihkenjohke) verkar vara att det är den absoluta höjdpunkten för många turister som reser längs Vildmarksvägen. En av de intervjuade säger: "Far du till Rom vill du se Colosseum" och menar då att Stekenjokk (Stihkenjohke) är som Vildmarksvägens Colosseum, områdets mest kända besöksmål. Det är svårt för de intervjuade att komma på någon plats i området som kan "konkurrera" med vad Stekenjokk (Stihkenjohke) kan ge besökarna. En annan av de intervjuade säger att det speciella med platsen är utsikten och upplevelsen av att befinna sig i "vildmark".

Det är just den här upplevelsen av "vildmark" som återkommer i beskrivningen av det unika med Kultjödalen och sträckorna längs med Vildmarksvägen. Lokalinvånarna menar att det är känslan av ett genuint, orört och oexploaterat landskap som de tror är det speciella med området och en stor anledning till att många vill resa och bo i Kultjödalen. Det är något man menar saknas i andra fjälldalar, men fortfarande finns bevarat här. Området beskrivs som rikt på "smultronställena", vackra platser och viktiga kulturmiljöer. En av de intervjuade lokalinvånarna uttrycker

positiva åsikter kring kommunernas marknadsföring av Vildmarksvägen. Hen tycker att det har varit mycket bra för bygden att Vildmarksvägen har fått medial uppmärksamhet och att turister lockas till området tack vare det.

Lokalinvånarna pratar om platserna mycket utifrån turisternas perspektiv på dem, och inte bara utifrån sina egna liv och upplevelser. Flera av de intervjuade berättar om platser genom turisternas ögon, till viss del även när de får frågor som är riktade till att undersöka deras egna perspektiv. Tankarna kring och synen på platser i området beskrivs ofta genom en utomstående blick. Att lokalinvånarna betraktar landskapet utifrån turisternas perspektiv tror jag beror på att turismen har kommit att bli väldigt viktig för området och att det därför blir viktigt att utgå från vad turisterna eftersträvar när de kommer dit. Därför blir det ofta helt eller delvis med ett turistperspektiv på platser och situationer som lokalinvånarna berättar om området.

Lokalinvånarna vill att det ska ske förändringar i området och önskar ett större engagemang från myndigheterna. Man önskar också att informationen till turisterna ska förbättras och en förbättrad kommunikation mellan aktörer. Det är dessa faktorer som behöver bli bättre om fjälldalen ska klara av det ökade trycket från turismen. Flera av lokalinvånarna kommer med förslag på hur informationen skulle kunna förmedlas. En idé är att utveckla någon typ av mobilapp med interaktiv information eller QR-koder på skyltar som ger direkt information i mobiltelefonen. En sådan mobilapp och QR-koder skulle kunna visa både information om olika turistmål och information om hur man bör och inte bör bete sig i fjällen, med hänsyn till natur och kultur.

Fig. 22. Kartunderlag: © Lantmäteriet

Figur 24 visar upplevelsen av området uppdelad i det som är bebyggt och det som inte är bebyggt, vilket är ett perspektiv på landskapet som framkommer genom intervjuerna. En av landskapets kvaliteter beskrivs vara upplevelsen av att vara i “det vilda” och “orörda” och att detta är en aspekt som, förutom att locka turister till området också leder till att människor bosätter sig i området. Det beskrivs som en genuinitet och en orördhet i fjälldalen som är speciell för området.

TURISTER

Här presenteras resultatet från dokument och sociala medier som relaterar till aktörsgruppen turister och det undersökta området. Därefter analyseras och sammanställs resultatet i en SWOT-analys

DOKUMENT & SOCIALA MEDIER

Vilhelmina kommuns turistinformation undersökte under sommaren 2021 vad turister längs Vildmarksvägen tyckte om sina upplevelser (Vilhelmina Turistinformation, 2022). Av de nästan tvåhundra tillfrågade var de allra flesta nöjda eller mycket nöjda med sin vistelse och det som upplevts som mest positivt har varit naturen, enkelheten och det vänliga bemötandet. Det de inte tyckte fungerade bra i dagsläget var vägens kvalitet, att öppetiderna på besöksmål inte stämde med turistsäsongen, bristande information och dålig skyltning, och brist på toaletter och sophantering, vilket leder till nedskräpning.

För turister som reser längs Vildmarksvägen anses Stekenjokk (Stihkenjohke) ofta vara höjdpunkten på hela resan (Tripadvisor, 2021). Det ovanliga i att kunna köra hela vägen upp på ett kalfjäll är lockande för många och tillgängligheten gör att besökare kan påbörja sin cykling, skidåkning eller vandring med start från fjället direkt efter att ha stigit ut ur bilen (Vilhelmina, Gäddede och Strömsund turistinformation, u.å.). Området marknadsförs som unikt eftersom vägen ger alla en möjlighet att besöka områden som i vanliga fall skulle kräva flera dagars vandring för att nå. Uppe på Stekenjokk (Stihkenjohke) finns flera mountainbiketurer och vandringsleder. Snöröjningen av vägen får varje år väldigt mycket uppmärksamhet i media eftersom snövallarna längs sidorna kan vara uppemot fyra meter höga, och vissa år ännu högre.

På Facebook (2022) och Tripadvisor (2021) har människor lämnat kommentarer och omdömen om området. Någon skriver till exempel att det är kul att resa längs vägen i Stekenjokk (Stihkenjohke) under sommaren eftersom det finns mycket snö kvar och att det är så vackra vyer. Flera andra skriver om hela Vildmarksvägen och beskriver Stekenjokk (Stihkenjohke) som höjdpunkten på resan och att det är svårslaget med sin fantastiska natur. Många som skriver om

Vildmarksvägen syftar framförallt på vägsträckan genom Stekenjokk (Stihkenjohke), trots att vägen är mycket längre än så. En turist beskriver att de åkte hela Vildmarksvägen runt, 50 mil lång, men att de endast hade två dagar på sig, och eftersom många sevärdheter ligger längs avstickare från vägen skriver turisten att de inte hann se allt på den korta tiden men att deras mål med resan var att komma till Stekenjokk (Stihkenjohke).

Även Fatmomakke (Faepmie) beskrivs ofta i sociala medier som en av platserna som många av besökarna uppskattar allra mest. Det är de historiska aspekterna och den samiska kulturen som framförallt lockar. Platsen beskrivs som lugn, rofylld och vacker. En av de intervjuade lokalinvånarna beskriver hur antalet turister har ökat explosionsartat de senaste åren och att det under högsäsongen väller in besökare varje dag. Platsen är inte rustad för att ta emot så många människor och därför uppstår problem med toaletter och sophantering på platsen.

Det är vanligt förekommande att turisterna lämnar kommentarer på sociala medier där de räknar upp alla element eller föremål de upptäckt i landskapet, alltså sevärdheter som till exempel vattenfall, samiska kulturplatser och även serviceplatser som till exempel bensinstation och campingplatser. Många turister skriver att de uppskattar de fina vyerna från vägen när inte skogen blockerar och skymmer sikten. Viktiga målpunkter för många är platser där vatten förekommer, vilket gör att våren med sina stora vattenflöden är en populär tid att resa i området.

Under vintermånaderna är det många besökare som åker till Klimpfjäll (Klimhpe) och Saxnäs (Saadteskenjuana) för att åka skoter och skidor.⁴ Områdena runt Klimpfjäll (Klimhpe) och Saxnäs (Saadteskenjuana) är populära för friåkning med skoter. Sydöst om Saxnäs (Saadteskenjuana) ligger Gitsfjället som är ett stort område för friåkning med skoter.

Ord som "orörd natur", "vildmark" och "det vilda" förekommer ofta i kommentarsfälten på sociala medier och många skriver att de längtar ut i det "fria". Det är alltså naturen och känslan av att vara i det fria som drar de flesta besökare till området och det framkommer tydligt att Stekenjokk (Stihkenjohke) är en av de allra mest lockande platserna. Många som planerar att åka Vildmarksvägen ställer frågor i grupper på sociala medier om vilka tider på säsongen som är bäst att åka för att försöka undvika det

---

⁴ Vilhelmina turistinformation, 2022-05-12

stora antalet turister. Det tyder på att många vill komma åt känslan av att vara ensam ute i naturen när de reser. Att stöta på en massa andra människor ute i "det fria" ger inte den känsla som de flesta är ute efter när de reser i området. Med tanke på att antalet turister blivit fler de senaste åren finns det anledning att tänka att det kan öka ännu mer, vilket kan få konsekvenser för upplevelsen av att vara "ensam i det vilda" som många söker.

Fig. 23. Turister på snövädden i Stekenjokk (Stihkenjohke) tidigt på sommaren.
Foto: Carina Nybrand

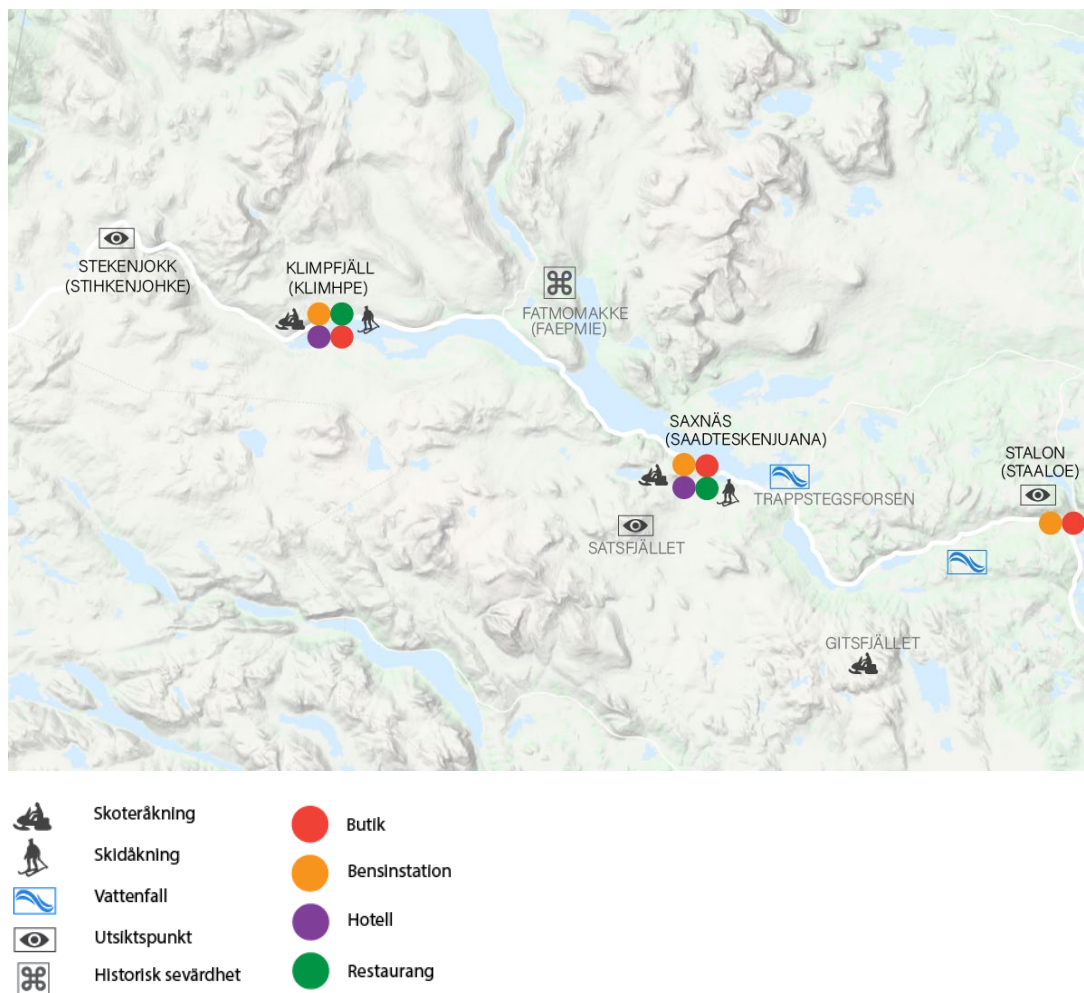

Fig. 24. Kartunderlag: Google maps

Figur 24 visar de element, föremål och möjligheter till aktiviteter som finns i landskapet längs Vildmarksvägen och som är viktiga för turister som vistas i området. Det visar på hur turister bland annat upplever landskapet utifrån de element som finns i det.

ETT TIDSPERSPEKTIV AV KONFLIKTEN

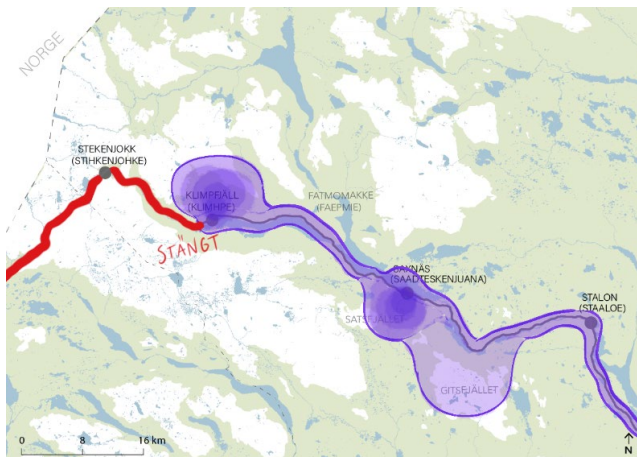
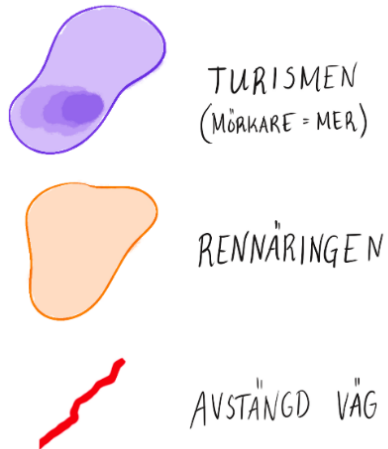
I denna del redovisas hur de två näringarna – rennäringen och turismen – breder ut sig geografiskt under loppet av ett år. Jag tittar här på dessa två näringar och aktörer eftersom det är de som har störst risk att hamna i konflikt. Därför är det intressant att se hur situationen ser ut mellan dessa två grupper under olika delar av året. Det ger en överblick över förändringarna i aktivitet i landskapet. Året är indelat i åtta årstider, utifrån renskötselns indelning av året: vårvinter, vår, försommar, sommar, sensommar, höst och vinter.

Områdena som är markerade med orange visar Vilhelmina södra samebys renbetesland under de olika årstiderna (Sametinget, 2012). De lila markeringarna visar den ungefärliga utbredningen av turismen under årets gång, ju mörkare desto mer aktivitet.⁵ De röda sträcken visar var vägen är avstängd. Detta är ett exempel på hur ett år ungefär ser ut, men aktiviteten hos de båda näringarna kan variera mycket från år till år beroende på variationer i väder och andra omständigheter.

---

⁵ Vilhelmina turistinformation, 2022-05-12

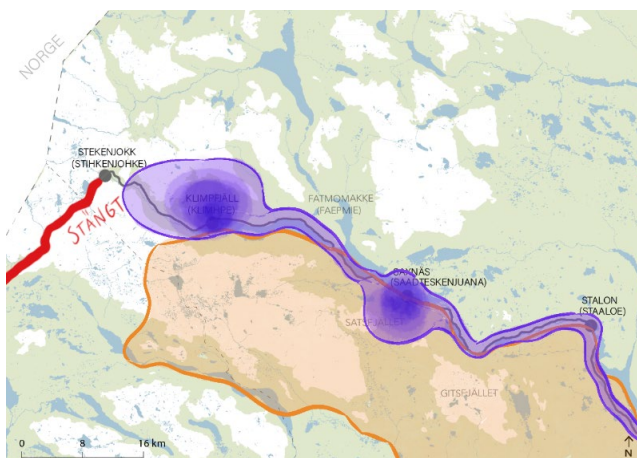
FÖRKLARING

VÅRVINTER

mars-april

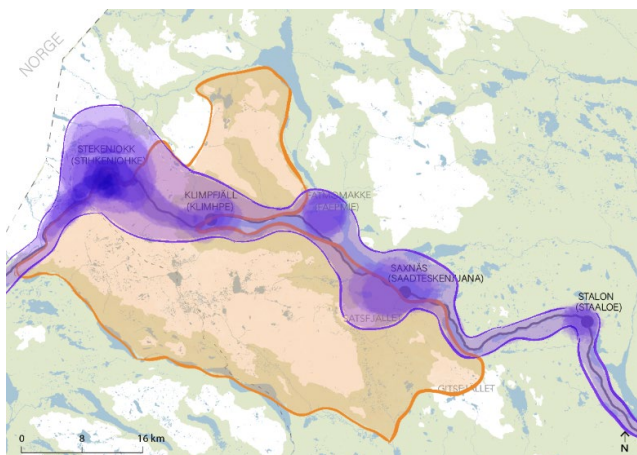
Renarna har ännu inte kommit upp till fjällen men beroende på snöläge och betestillgång har flyttningen börjat. Skoter- och skidturismen är hög i Klimpfjäll (Klimhpe) och Saxnäs (Saadteskenjuana).

VÅR

april-maj

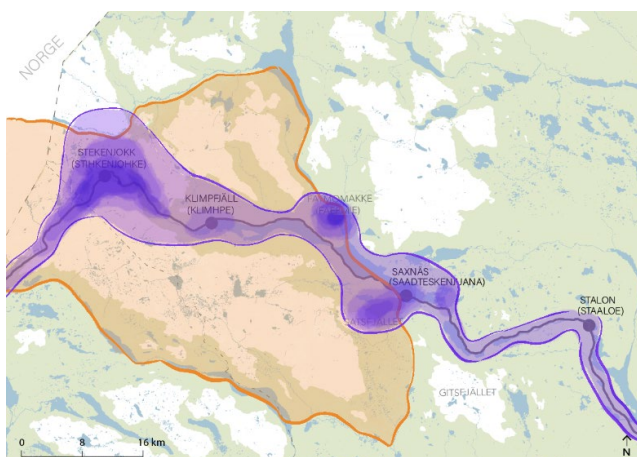
Vägen upp till Stekenjokk (Stihkenjohke) öppnar under påsk, men är fortfarande stängd över fjället. I maj sker kalvningen vilket är en känslig period för renarna. Hög vinterturism i april och lugnare i maj.

FÖRSOMMAR

juni

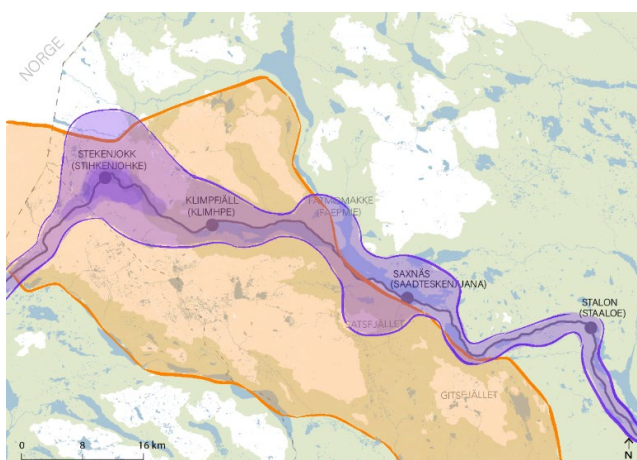
Nu öppnar vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke) och många reser hit. Vissa kalvar är fortfarande väldigt känsliga. Om det ligger mycket snö kvar försvårar det för renarna samtidigt som de höga snövallarna lockar turister.

SOMMAR

juni-juli

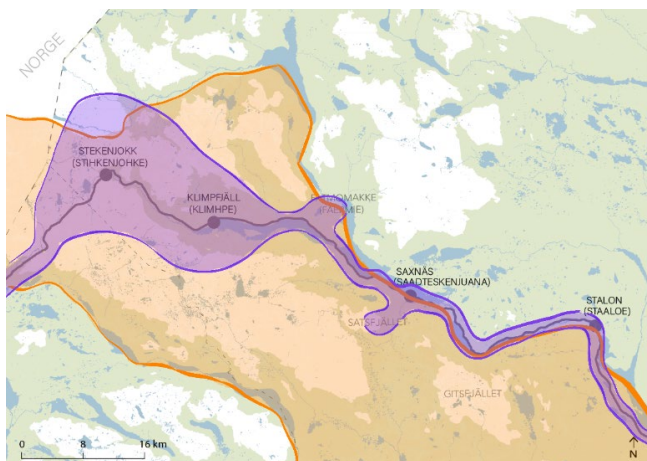
Renarna är nu utspridda över olika delar av kalvfället. Under juli samlas renarna in till kalvmärkningen, vilket är ett störningskänsligt arbete. Turismen är fortsatt hög längs vägen.

SENSOMMAR

augusti

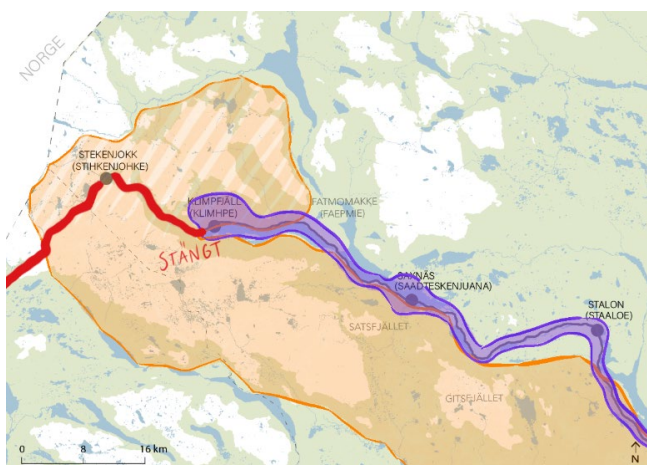
Nu håller renarna till i de låglänta björkskogarna och vid myrmarkerna. Turismen är något lugnare nu mot slutet av sommaren.

HÖST

september-oktober

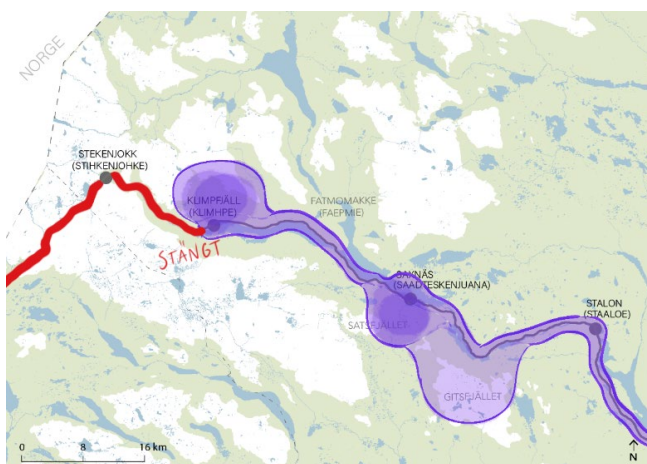
Renarna samlas in till sarvslakt i början av september. Turismen är främst centrerad till områdena kring Klimpfjäll (Klimhpe) och Stekenjokk (Stihkenjohke) där jakt och svampplockning lockar.

FÖRVINTER

november-december

Renarnas flytt ner mot vinterlandet påbörjas, oftast befinner de sig nedanför kalfjället nu. Aktiviteten är relativt låg inom turismen. Vägen över Stekenjokk (Stihkenjohke) har stängt.

VINTER

januari-mars

Renarna befinner sig i vinterbetesland, närmare kusten. Skoter- och skidturismen är hög i orterna Klimpfjäll (Klimhpe) och Saxnäs (Saadteskenjuana).

Fig. 25. Ett tidsperspektiv av konflikten © Lantmäteriet

SAMMANSTÄLLNING

I denna del sammanställs resultatet från aktörerna i en SWOT-analys. SWOT-analysen kompletteras med två kartor där de aspekter som har en geografisk förankring presenteras, uppdelade i positiva och negativa aspekter. SWOT-analysen och kartorna tillför en tydligare förståelse av aktörernas olika upplevelser av landskapet.

	POSITIVA	NEGATIVA
INTERNA	STYRKOR - Området är ett samiskt kulturlandskap med lång historia och stor betydelse för samer - Stekenjokk är samebyns hjärta och ett trivsel-land för renarna. 1 - Längs vägen finns intressanta platser, element och vackra vyer som gör att många vill besöka området. 2 - Stekenjokk är ofta höjdpunkten på resan för turister och det är unikt eftersom det går att köra upp på kalfjället. 3 - Naturen upplevs som vild och otämd och har en genuin känsla enligt turister och lokalin-vånare. - Marknadsföringen av vägen gör att turister lockas till området vilket är positivt för lokalin-vånare som livnär sig på turismen.	SVAGHETER - Vägen som går genom Stekenjokk har orsakat problem för rennäringen eftersom turister kan ta sig upp med bil på kalfjället och störa renarna under känsliga perioder. 4 - Icke-renägande samer har inte samma möjligheter att vistas i landskapet som renägande samer. - Det finns en brist på kommunikation mellan myndigheter och aktörer i området och mellan olika aktörer. - Det är brist på kapacitet för att ta emot det stora antalet turister vilket bland annat märks på situationen med toaletter och sophanteringen längs vägen. 5 - Det är brist på information och skyltning vilket gör det svårare att veta vad som gäller i området. 6
EXTERNA	MÖJLIGHETER - En fortsatt hög turism kan bidra till en ökad sysselsättning vilket gör det möjligt att bo kvar i området. 7 - Med en fortsatt och ökad satsning på turismen, genom bland annat mer resurser och mer informationsspridning, kan turismen och livssituationen i området bli hållbar på sikt. - Fortsatt satsning på turismen i området gör det möjligt för fler turister att upptäcka besöksmålen. - Fler turister kan också innebära ökad försäljning av renkött för de renägande samerna.	HOT - Den ökande turismen är ett hot mot renskötselns om inte åtgärder införs som kan underlätta situationen. I värsta fall blir det svårt att bedriva renskötseln i framtiden. Det är ett hot mot den samiska rensköttarkulturen. 8 - Om samebyn stänger ner allt större områden blir det svårare för andra aktörer att vistas i landskapet. 9 - En fortsatt irritation mellan aktörer utan bättre kommunikation och lösningar kan leda till större konflikter. - En ökande turism utan insatser för att förbättra situationen sätter press på natur och människors livskvalitet i området. - En ökande turism kan få känslan av "orörd natur" och "vildmark" att minska vilket är vad många turister och lokalinvanare uppskattar med området.

Fig. 26. SWOT-analys Sammanställning

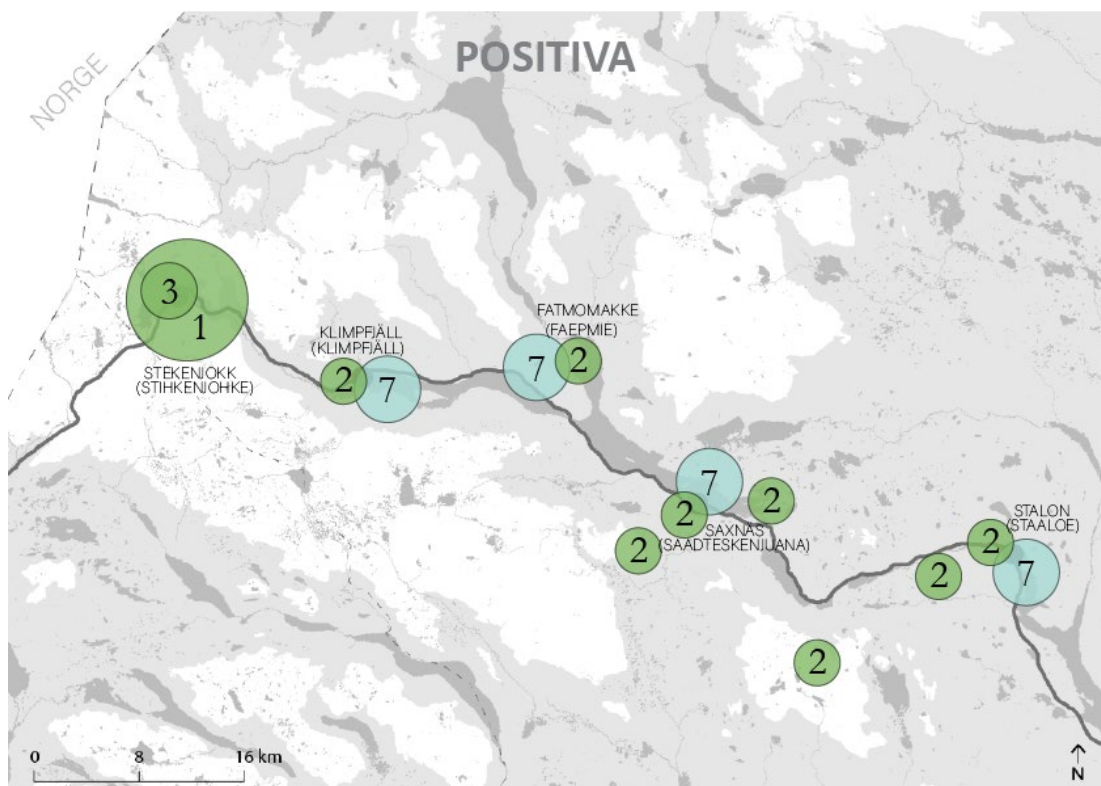

Fig. 27. Positiva aspekter från SWOT-analysen © Lantmäteriet

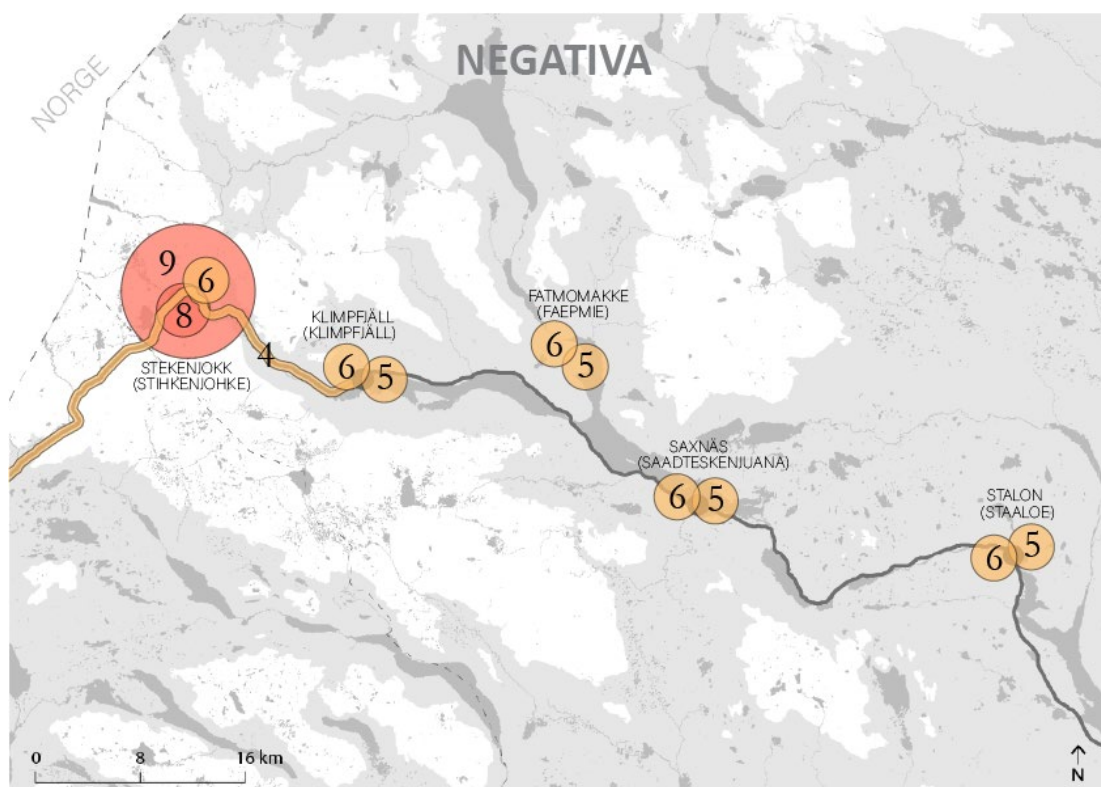

Fig. 28. Negativa aspekter från SWOT-analysen © Lantmäteriet

Vad talar den här sammanställningen om för oss? Den berättar att det finns olika förståelser av landskapet som till största del skiljer sig från varandra, men till viss del finns också sådant som de har gemensamt. Landskapet är högt uppskattat av alla aktörer, på olika sätt. För renskötarna är landskapet och dess olika karaktärer en förutsättning för att bedriva renskötseln. Runtomkring i området finns spår av samer och renskötsel från mycket lång tid tillbaka, vilket ger samerna starka kulturella kopplingar till landskapet. Den ökande turismen upplevs framförallt som ett direkt hot mot renskötseln. För att renskötseln ska ha en hållbar framtid i området behövs åtgärder som mildrar konflikten med turismen.

Det framgår att Stekenjokk (Stihkenjohke) är ett område som är mycket viktigt för samerna. Det är ett trivselland för renarna, vilket gör det till en viktig plats för rennäringen, och det finns många samiska kvarlämnor från långt bakåt i tiden vilket innebär att det har en stor kulturell betydelse för samer. Samtidigt är Stekenjokk (Stihkenjohke) ett viktigt område för turister som färdas längs Vildmarksvägen, eftersom det på flera sätt är ett unikt besöksmål. Turisterna uppskattar att Stekenjokk (Stihkenjohke), och området längs Vildmarksvägen i stort, har en känsla av vild och fri natur, utan synlig påverkan av människor. Även lokalinvånare beskriver denna upplevelse av omgivningarna. Idén om landskapet som "vildmark" är återkommande, men från olika perspektiv. Samtidigt som turister och lokalinvånare beskriver denna känsla av "vildmark", menar samerna att detta är ett missförstånd. Samerna menar att detta område inte alls är "vilt" i betydelsen att det saknar mänsklig närvaro. Tvärtom har dessa trakter en mycket lång historia av mänsklig närvaro och betande renar som har format landskapet.

Som jag förstår det ligger fundamentalt olika förståelser av landskapet till grund för dessa olika perspektiv. Turister och lokalinvånare ser frånvaro av hus, åkrar och vägar och tolkar därför landskapet som obrukad mark, vilket tolkas som just "vildmark". Landskapet är inte tomt på spår av närvaro men de kan vara svåra att lägga märke till. Samernas uråldriga kvarlevor i området har bestått av naturmaterial, som till stora delar återförts till jorden och därför kan kräva ett något mer tränat öga för att upptäckas. Därför kan området vid en snabb anblick upplevas som vilt. Renskötseln formar också på ett direkt sätt landskapet, genom att hålla nere växtligheten.

Något som framkommer som ett problem hos mer eller mindre alla aktörer är att det finns en brist på kommunikation i området. Bristande kommunikation kan göra det svårt att hitta lösningar på problem som uppstår i landskapet. Även information och kunskapsspridning om landskapet har visat sig vara bristande, vilket kan leda till att de som vistas i området inte är insatta i vad som gäller eller saknar förståelse för landskapets kulturella betydelser.

Även om det här resultatet beskriver ett specifikt landskap och dess aktörer, finns det skäl att tro att en del av det som framkommer här även kan spegla situationen på andra liknande platser, med liknande aktörer och liknande konflikter. Därför kan resultatet bidra till att öka kunskap och förståelse för fler situationer än denna.

SAMMANFATTNING AV RESULTAT

- ❖ Kapitlet ger olika röster till upplevelserna av landskapet och konflikten i området. Från resultatet tar jag med mig en förståelse av olika upplevelser av landskapet.
- ❖ Presentationen av kartor över Kultsjödalen under de åtta samiska årstiderna ger en förståelse av konflikten som uppstår i landskapet mellan rennäringen och turismen och hur den kan te sig under loppet av ett år.

Fig. 29. Utsikt över Marsfjällen från Saxnäs (Saadteskenjuana), längs Vildmarksvägen.

DISKUSSION

I det här kapitlet diskuterar jag resultatet och metoden för arbetet. Det är uppdelat i flera delar. I den första delen diskuteras resultatet i koppling till teorin och i den andra delen diskuteras den teoretiska ramen och hur väl den lämpat sig för det här arbetet. Därefter diskuteras metoderna som använts i arbetet, reflektioner utifrån min position och ur ett mer generellt perspektiv. Sist summerar jag arbetet och hur syftet med arbetet har uppnåtts.

TEORI OCH RESULTAT

Resultatet av det här arbetet kan diskuteras och jämföras med litteraturen, för att se hur de står sig i förhållande till varandra. Den intervjuade renskötaren ansåg att området framställdes och marknadsfördes som "vildmark", vilket hen menade är felaktigt och missvisande. Hen menade att området är ett samiskt kulturlandskap och att den aktiva rennäringen har stor påverkan på landskapet. Ordet "vildmark" får området att framställas som opåverkat av människan, vilket inte stämmer. Även utifrån icke-renskötande samers perspektiv framstår detta som en felaktig bild av landskapet, eftersom kvarlämningar visar att det funnits en mycket lång och aktiv historia av mänsklig närvaro i området.

Resultatet i det här arbetet visar alltså på olika sätt för samer och icke-samer att förstå landskapet, vilket stämmer överens med det Joks et al. (2018) skriver om felöversättningen av och missförståndet kring *meahcci*. Jag uppfattar det som att samerna i det här arbetet anser att områdets långa samiska historia och dess betydelse negligeras av utomstående. Detta kan också kopplas till hur Soikkeli (2021) beskriver samernas kulturella och historiska landskap som svårupptäckta av icke-samer och hur bevarandet av dem missgynnas till följd av det.

En förklaring till de olika perspektiven på landskapet kan förstås genom kopplingen mellan naturen och den nationella identiteten, som Sörlin beskriver (1999). Den mentala representationen av den vilda och orörda naturen är en del av den svenska nationens identitet. Även Knudsen et al. (2013) menar att landskapet kan förstås som en idé eller representation, utöver att bestå av materiella ting. Det sätt som turister, och även intervjuade lokalinvånare, förstår landskapet på, stärker teorierna om landskapet som en idé och representation kopplat till den nationalistiska identiteten.

Att landskapet kring Stekenjokk (Stihkenjohke) återkommande beskrivs som "vildmark" är alltså ingen slump, utan har sin förklaring i denna nationalistiskt befästa bild. Detta skapar förutbestämda idéer och inre bilder hos turisterna kring vad platserna innebär. Som sagt framkommer denna idé och representation även i resultatet av lokalinvånarnas perspektiv på landskapet. En av lokalinvånarna menade att områdets stora kvaliteter och dragningskraft kommer just av att det känns så vilt, fritt och

opåverkat. Knudsen et al. menar att en sådan idé eller representation av ett landskap kan användas för att marknadsföra ett turistmål, för att attrahera fler besökare. Min tolkning av detta är att marknadsföringen av landskapet längs Vildmarksvägen som just "vildmark" reproducerar denna idé och bidrar till att behålla ett perspektiv på landskapet som enligt samerna är felaktigt, vilket jag tror är en av grundorsakerna till konflikten som uppstår.

Det samiska ordet *meahcci* innefattar en förståelse av naturen och landskapet som varierande och ständigt föränderlig (Joks et al. 2018). Ett exempel Joks et al. tar upp är att det inte är någon idé att fiska lax om inte älven tillåter det. Denna förståelse av naturen kan kopplas samman med renskötarens beskrivning av landskapets föränderlighet, och hur renskötseln tar hänsyn till och anpassar sig efter detta. Renskötaren menar att det rimmar dåligt med de lagar och regler som styr vägens öppnande. Det visar på olika relationer till landskapet, en som följer naturens fluktuationer och en som följer administrativa beslut.

En annan aspekt som framträder är att den litteratur som berör ett samiskt perspektiv på landskap ofta belyser aspekter i landskapet som är relaterade till renskötsel. Det visar att det finns en tendens att försumma icke-renskötande samer och deras perspektiv. Den här bristen av skildring och åsidosättandet är något som även framkommer i mitt intervjuarbete. Under intervjun med den icke-renskötande samens lyftes denna aspekt upp och även hur detta åsidosättande påverkar relationen till landskapet på ett negativt sätt, där de förlorar kontroll och möjligheterna att ta del av landskapet på ett önskvärt sätt.

TEORETISK RAM

Relphs teori (1976, ss. 49–55) om *insideness* och *outsideness* kan diskuteras utifrån resultatet i det här arbetet. Jag uppfattar att flera av de intervjuade, både samer och icke-samer, har en relation till landskapet som utifrån denna teori bör betraktas som *existential insideness*. Som tidigare nämnt beskriver *existential insideness* den allra starkaste känslan av tillhörighet som är möjlig att ha till en plats och upplevelsen av att vara ett med platsen. Något som medföljer *insideness* är en känsla av trygghet på

platsen, och på motsvarande sätt finns en ökande otrygghet ju mer av *outsideness* man upplever på en plats. Detta kan nog stämma hos många människor, men den relation samerna, och ursprungsfolk generellt, har till platser kanske behöver betraktas utifrån teorier som tar in fler aspekter.

Litteraturen som beskriver samiska perspektiv på landskap beskriver också risker som finns. Joks et al. (2020) skriver om felöversättning och missförstånd av *meahcci*, som hotar att tränga bort samisk markanvändning. Soikkeli (2021) förklarar hur samiska kulturlandskap kan vara svårupptäckta för oinsatta, vilket hotar bevarandet och skyddandet av dem på en nationell nivå. Cogos et al. (2017) menar att samiska platsnamn som förts över mellan generationer i en muntlig tradition och i ett socialt och andligt sammanhang, förlorar den kunskap de besitter på grund av den västerländska kartans dominans.

Baserat på detta, och baserat på analyser av resultatet i det här arbetet, anser jag att Relphs beskrivning av *existential insideness* inte riktigt kan appliceras på samernas platsidentitet rakt av. Jag kan föreställa mig att otryggheten och osäkerheten som renskötarna i Vilhelmina södra sameby känner inför framtiden på grund av den ökande turismen, och andra liknande situationer till följd av konkurrerande markintressen, inte riktigt stämmer in med den känsla som begreppet *existential insideness* ska innefatta. Samerna som inte är renägare och inte är medlemmar i en sameby, har dessutom ännu mindre kontroll över markanvändning och landskapets utveckling, än vad samebyarna har. Min uppfattning är att dessa samer kan ha en stark känsla av förlust kopplad till landskapet och dess historia, samtidigt som relationen till naturen och landskapet är mycket djup, kärleksfull och identitetsbärande.

Relph verkar utgå från att ju starkare platsidentitet du har, desto tryggare känner du dig på platsen och desto mindre eftertanke krävs i relationen till den. Det är ingen tvekan om att samerna som ingår i det här arbetet känner en mycket stark koppling till landskapet. Att det däremot skulle innebära total trygghet och frånvaro av reflektion och begrundande kring deras relation till platsen, stämmer inte, enligt mig.

Det går å andra sidan att argumentera för att Relphs teori och hans beskrivningar av de olika kategorierna bör tolkas mer generellt som upplevelser och känslor istället för att se på exakta ord och formuleringar. Teorin ger trots allt en stor bredd i förståelsen av platsidentitet. Förklaringen av begreppen *insideness* och *outsideness* utifrån ett spektrum

fungerar ändå bättre i ett sådant här arbete, med flera aktörer och hög komplexitet, jämfört med att bara se på *insideness* och *outsideness* som en dikotomi. Att se på ett spektrum mellan dessa kategorier ger en bredare förståelse för olika typer av aktörer och en mer nyanserad bild av olika relationer till landskapet.

Trots detta anser jag fortfarande att teorin på vissa sätt blir bristande eller otillräcklig. Med tanke på att flera aktörsgrupper: renägande samer, icke-renägande samer och lokalinvånare alla passar in på beskrivningen av *existential insider* trots att deras perspektiv på landskapet skiljer sig åt i mångt och mycket, kan den anses vara alltför generell. Relphs beskrivning av *existential insideness* tycks utgå från en idé om att en stark samhörighet till en plats automatiskt också innebär möjligheten att kunna påverka och ha inflytande över platsen, och att känna sig trygg i den positionen. Enligt mig fattas ett fördjupat perspektiv som lyfter fram att en plats både kan ligga någon mycket varmt om hjärtat och samtidigt kännas hotad och otrygg, och att det finns ett behov av att försvara platsidentiteten och tillhörigheten från yttre faktorer.

Detta arbete kan beskrivas som något av ett extremfall när det kommer till att undersöka olika aktörer i ett landskap. Aktörernas upplevelser av landskapet är mycket olika varandra, och de olika perspektiven står ofta i kontrast till varandra. Det är en komplicerad konflikt och en av aktörsgrupperna är ett ursprungsfolk, vilket gör att situationen kan uppfattas som mer laddad än många andra konflikter. Genom att ha testat Relphs teori på detta arbete, där ett ursprungsfolks perspektiv på landskap ingår, framkommer en del svagheter i teorin och möjligheter att utveckla den för att på ett bättre sätt kunna användas i andra liknande situationer. Jag tycker att uppdelningen av *insider* och *outsider* i ett flertal inbördes kategorier säger mycket mer än att endast prata om *insider* eller *outsider*, men när teorin testats på ett extremfall som detta framkommer ändå en otillräcklighet inom kategorin *existential insideness*. Genom att utöka teorin med kategorier som är baserade på ursprungsfolks olika perspektiv, skulle teorin kunna utvecklas och bli ännu mer användbar för att förstå den här konflikten och andra liknande konflikter.

METODDISKUSSION

INTERVJUERNA

Användningen av en semistrukturerad intervjumetod har inneburit att jag har låtit frågorna i intervjuerna vara breda och öppna, och ibland har det även betytt att jag följt med i någon samtalstråd som en intervjudeltagare tagit upp, som den ansett varit viktigt i sammanhanget. På så sätt har jag tänkt att landskapet ska träda fram så mycket som möjligt från deras egna perspektiv. Till viss mån har jag ändrat riktning på intervjuerna när jag ansett att det börjat vandra in på ämnen som legat alltför långt utanför ramarna för arbetet, men till största del har intervjudeltagaren fått styra riktning inom frågorna. Jag anser att en semistrukturerad intervjumetod har varit lämplig och fungerat bra i det här arbetet, för att få en djup förståelse för människornas subjektiva upplevelser av landskapet.

Det undersökta områdets geografiska avgränsningar har fått vara relativt öppna och flexibla, men med störst fokus på Stekenjokk (Stihkenjohke). De olika aktörerna har olika perspektiv på exakt vilket område som är relevant för ämnet och beroende på vilket sammanhanget är. Under intervjun med renskötaren var det till exempel framför allt Stekenjokkområdet som hamnade i fokus och hen styrde sitt berättande tillbaka till samma område och konflikten med turisterna under största delen av samtalet. Under intervjuerna med lokalinvånarna var berättandet istället baserat på ett större geografiskt perspektiv och med något mindre fokus på konflikten i Stekenjokk (Stihkenjohke). Till flera av intervjuerna tog jag med flera utskrivna kartor med olika skalor och över olika områden. Vilka kartor jag hade valt att ta med berodde på vilken typ av frågor jag tänkte ställa och till vilka platser jag visste att intervjudeltagaren hade koppling. Min tanke var att dessa kartor skulle hjälpa intervjun framåt och att de skulle kunna underlätta att behålla fokus på ett landskapsperspektiv.

Det är svårt att veta hur stor min påverkan varit på intervjudeltagarnas svar, genom de kartor jag använt. Kartorna kan ha varit till stor nytta för resultatet av arbetet, men det kan också finnas en risk att de styrt deltagarnas sätt att svara, på sätt som de kanske inte hade svarat annars.

Jag har försökt att hålla intervjuerna öppna till stor del, för att låta deltagarna prata om det område som de ansett vara relevant för ämnet. Jag har även försökt vara medveten om hur jag pratade med intervjudeltagaren och vilka ord och kroppsspråk jag använde för att inte påverka eller styra deltagaren alltför mycket. Trots min ansats att undvika detta, går det bara att spekulera i hur mycket mina tankar och känslor på ett undermedvetet sätt kan ha påverkat intervjudeltagarna. Det är något som är viktigt att reflektera över och som jag kommer försöka att utveckla i framtida arbeten.

I arbetet har jag intervjuat relativt få personer. Detta beror främst på att det inte var helt lätt att hitta människor som passade in i definitionerna av aktörerna och som kunde tänka sig att ställa upp på intervju. Samtidigt begränsade också arbetets tidsramar möjligheterna något, det gick till exempel inte att intervju de turister som besöker området under vår och sommar. Det är viktigt att reflektera kring vad detta innebär för resultatet. Om möjligheten hade funnits att intervju turister hade det kunnat ge ett ännu mer fördjupat resultat. Det var även relativt få personer ur de andra aktörsgrupperna som intervjuades. Huvudsyftet med arbetet har varit att undersöka de olika aktörernas upplevelser av landskapet och vad som anses värdefullt i landskapet, vilket är något som subjektivt och personligt för varje individ. Intervjuerna har gått ut på att försöka sätta ord på dessa upplevelser och skapa en förståelse för deltagarens perspektiv på ett djupare plan. Inom andra typer av arbeten kanske andra intervjumetoder kan fungera bättre, där det till exempel är mer relevant att få en bredare förståelse för någon företeelse. För detta arbete anser jag dock att intervjuerna varit tillräckliga för att besvara frågeställningarna, även om det säkert hade varit till fördel för arbetets trovärdighet att utöka antalet deltagare ytterligare.

I metoden belyser jag att samer inte kan betraktas som en enhetlig grupp, eftersom det finns de som är renskötare och de som inte är renskötare och att det skapar olika förståelser av landskap. Detsamma kan sägas om de andra aktörsgrupperna: lokalinvånare och turister. Inom dessa, och inom alla grupper generellt, finns en stor mångfald och därmed också olika upplevelser av landskap.

DOKUMENT OCH SOCIALA MEDIER

Att använda dokument, i form av texter och kartor, har varit till nytta för att få fram fler aspekter än det som framkommer genom intervjuerna. Eftersom intervjudeltagarna varit relativt få till antalet har detta fungerat bra som komplement. I det ändamålet har också sociala medier tjänat ett syfte då det tillför en stor förståelse av att titta igenom vad människor kommenterar när de besöker platser. Det går att fundera kring hur pålitligt det är att använda sociala medier som källa, eftersom det skulle kunna vara ett fåtal personer som lämnar kommenterar med ett ensidigt perspektiv och att det då inte skulle ge en representativ bild av människors upplevelser. Eftersom det här har fungerat som ett komplement till annat material anser jag att det sammantaget har gett ett pålitligt resultat.

SWOT

Tanken med SWOT-analysen var att ge en överblick över styrkor, svagheter, möjligheter och hot i landskapet, som de olika aktörsgrupperna uttryckt. Till SWOT-analysen satte jag ihop en karta som förankrar några av aspekterna till platser, vilket var tänkt att ge en större förståelse för upplevelsen av landskapet och hur konflikten ser ut. Jag tyckte att SWOT kändes som ett enkelt sätt att få överblick över ett komplext och omfattande material, men samtidigt kan jag också se det som en risk att metoden blir alltför schematisk. Det kan leda till att materialet framställs som alltför förenklat och onyanserat. Det kan förmodligen finnas andra analysmetoder som är bättre lämpade för ett arbete som detta.

SPRÅKBRUK OCH POSITION

NORMATIVT PERSPEKTIV

I metoddelen presenterar jag mitt etiska förhållningssätt och de teorier jag utgår från inom detta. Jag har medvetet försökt undvika att hamna i en position där jag vinklar arbetet från ett normativt perspektiv. Jag inser att det är väldigt svårt. Flera gånger har jag upptäckt, och fått påpekat, att

ordval, formuleringar, kartor och bilder jag använt kan tyckas vara vinklade ur detta perspektiv. Ordval som till exempel "synen på..." och "bilden av..." uttrycker en visuell förståelse av landskapet och företeelser, vilket kan sägas utgå från att landskapet upplevs som en målning eller tavla, utan interaktion. Därför har jag i arbetet valt att skriva "upplevelsen av" istället, för att inte utgå från enbart en visuell förståelse av landskap.

Att använda kartor för att presentera eller analysera något kan också halka in i ett normativt perspektiv. Som Cogos et al. (2017) skriver är västerländska kartor skapade för att nå en bred målgrupp och för att uppnå en så kallad *objektiv syn* på världen. Genom denna process förloras de subjektiva förståelserna av landskapet. Detta är något jag upplevt som svårt i arbetet och som landskapsarkitekt generellt. När målgruppen är bred faller det sig naturligt att använda gränsdragningar, platsnamn och kartrepresentationer som allmänheten enkelt kan läsa av och förstå. Det är också svårt för mig, som skolats i detta perspektiv, att hitta andra sätt att presentera landskapet på än genom dessa sätt. Jag är medveten om att arbetet därför i viss mån är vinklat utifrån ett normativt perspektiv, även om jag försökt att undvika det. Det är ett perspektiv som vore intressant att utmana genom att utforska andra metoder.

SPRÅKBRUK OCH ATT IFRÅGASÄTTA NORMER

Genom hela arbetet har jag valt att skriva det svenska ort- och platsnamnet följt av det sydsamiska inom parentes. Som jag nämner tidigare var detta något jag funderade mycket kring, och jag hade svårt att bestämma hur jag skulle göra. Jag tycker det känns mycket viktigt att lyfta fram de samiska ortnamnen, både för att skapa synlighet åt samernas plats i landskapet och också för att de samiska platsnamnen berättar något om landskapet, vilket ger en förståelse av landskapet ur ett samiskt perspektiv. Samtidigt kändes det på något sätt krystat om jag skulle använda de samiska namnen, eftersom jag själv inte är same och de jag intervjuade också använde de svenska namnen på orter och platser. Därför valde jag att göra på det här sättet, men det är något som tål att diskuteras.

Att alla intervjudeltagare svarade med de svenska ort- och platsnamnen var en avgörande faktor för mitt val att skriva de svenska namnen först. Frågan jag nu ställer mig är hur mycket jag egentligen påverkade deltagarnas svar. Eftersom jag använde de svenska namnen i intervjuerna,

kan det också ha gjort att deltagarna svarade med de svenska namnen. Jag var förstås medveten om att det finns samiska namn på de platser jag frågade om, men valde ändå att säga det svenska. Varför? Kanske främst för att svenska är mitt första språk och att det därför föll sig mer naturligt att säga de svenska namnen. Men på något plan tänkte jag också att om jag använde det samiska namnen skulle det verka vinklat till det samiska perspektivet, och att det inte skulle framstå som "neutralt".

Det här ger mig insikt i hur starkt påverkad även jag är av det perspektiv som Lawrence och Raitio (2016) kritiserar. Genom min känsla av att det samiska namnet blir alltför vinklat och det svenska namnet är det "neutrala" riskerar jag att återskapa det de anser vara ett normativt tankesätt, som vilar på kolonialistiska grunder. Även själva titeln till arbetet, där jag använder det svenska namnet på Stekenjokk, och inte Stihkenjohke, kan ses som vinklad ur detta perspektiv. Mitt försök att i texten i alla fall ha med det samiska namnet tätt följt efter det svenska, kan ses som ett försök att ändå sträva bort från detta. Dilemmat ligger i att jag kände att jag inte riktigt kunde ta mig rätten att fritt använda de samiska namnen, eftersom jag själv inte är same och inte vanligtvis använder dem, samtidigt som det känns fel att inte använda dem. Att skriva båda namn har därför känts som det bästa att göra i situationen, men inget av alternativen har känts riktigt självklart.

Det här kan kopplas till landskapsarkitektens roll mer generellt. Jag tycker att det är viktigt att vi jobbar för att ifrågasätta normer i arbetsprocessen. Tillvägagångssätten kanske inte alltid känns helt självklara, som jag själv reflekterar kring ovan, men jag tror att det är genom att vara öppna och reflekterande i processen som vi kan få ny kunskap och en djupare förståelse för olika människors perspektiv. Kanske kan det också leda till att vi utvecklar nya metoder för att förstå, analysera och gestalta landskap.

NYA METODER

Som en följd av mina reflektioner kring öppenhet och ett ifrågasättande av normer som landskapsarkitekt, har jag börjat fundera över eventuella nya tillvägagångssätt. För att fördjupa svaren på det här arbetets frågeställningar, eller i ett framtida forskningsprojekt, vore det intressant att undersöka hur nya metoder inom landskapsarkitekturen skulle kunna

se ut för att förstå, analysera och presentera landskap. Det skulle till exempel kunna vara genom att utforska och använda olika medier som kopplar an till olika sinnen. På så sätt kanske det skulle gå att hitta metoder som lämpar sig bättre för att undersöka samiska perspektiv på landskap, i samskapande med samiska aktörer, istället för att enbart använda platta kartor och skriven text. Kanske skulle det kunna vara ett sätt att uppmärksamma och skapa större förståelse för ett samiskt perspektiv på landskap bland övriga involverade aktörer. Att uppmärksamma olika förståelser av landskap kan också mer generellt betraktas som viktigt i landskapsarkitektens roll, genom att lyfta fram människors individuella upplevelser av landskap, skapa förståelse och på så sätt arbeta för att motverka och förebygga konflikter i landskap.

SUMMERING

I det här arbetet har jag undersökt olika aktörers upplevelse av samma landskap, för att på så sätt skapa en förståelse av konflikter i landskap. Jag har även undersökt hur landskapsarkitekturen kan mildra sådana konflikter. Detta har jag gjort genom att svara på de tre frågeställningarna:

- Hur upplevs landskapet kring Stekenjokk (Stihkenjohke) i Vilhelmina kommun av aktörerna: samer, turister och lokalinvånare?
- Hur ser konflikten ut som framkommer genom dessa upplevelser?
- Vad kan landskapsarkitekturen bidra med för att mildra konflikten i Stekenjokk (Stihkenjohke)?

De två första frågeställningarna har besvarats genom teorier och analyser, vilket beskrivs i metoddelen. Det som framgår är att landskapet kring Stekenjokk (Stihkenjohke) upplevs på olika sätt av aktörerna. Det finns olika förståelser av landskapet och vad som anses vara värdefullt i landskapet ser till stor del olika ut för aktörerna. Samtidigt går det också att se det gemensamma i att landskapet är uppskattat av alla aktörer, men på olika sätt. Konflikten uppstår bland annat genom dessa skillnader i perspektiv på landskapet och upplevelser av det. Med en ökande turism finns det risk att situationen blir alltmer ställd på sin spets.

Den tredje frågeställningen har utforskats som en förståelse av helheten, genom att bygga vidare på svaren som kommit ur de två första frågeställningarna. Kartorna på sidan 76-78 ger en förståelse av konflikten ur ett geografiskt och tidsmässigt perspektiv, och visar hur turismen och rennäringen krockar med varandra. Dessa kartor skulle kunna betraktas som ett underlag för konflikthantering, och ger ett förslag på hur en landskapsarkitekt kan bidra för att mildra en konflikt som denna. Kartorna skulle kunna fungera som ett diskussionsunderlag att använda sig av, i samråd med aktörerna eller med myndigheter. Jag tror att de kan ge en bra överblick över situationen och tydligt visa hur konflikten yttrar sig. Jag tror också att kartorna kan fungera som ett underlag för att ta fram lösningar, både genom gestaltning och genom andra metoder. Kartorna visar var konflikten äger rum och under vilka tider på året, och lägger därför en bra

grund för att gå vidare och undersöka möjliga lösningar. Samtidigt tror jag inte att kartorna talar helt för sig själva, utan att de behöver kompletteras med mer kunskap. Jag anser att det är viktigt att också se till de bakomliggande faktorerna, och vad det är som orsakar konflikten – att det finns olika upplevelser av landskapet som ligger till grund för aktörernas olika användning av det och olika sätt att värdesätta det. Utan den förståelsen och inblicken tror jag att det är svårt att hitta lösningar som faktiskt kan mildra konflikten i Stekenjokk (Stihkenjohke).

I situationer som denna anser jag att landskapsarkitekturen har en viktig roll, utöver gestaltning. Landskapsarkitektens roll kan också handla om att lyfta fram de olika upplevelserna av landskapet, genom att sprida kunskap och genom att bidra med ett underlag som kan skapa förståelse av olika perspektiv, och bidra till dialog och diskussion. Resultatet har till exempel redan startat tankeprocesser hos mig kring möjliga lösningar, och möjliga lösningar som framstår som uppenbara skulle helt enkelt kunna vara att skjuta på vägens öppningsdatum eller att byta namn på Vildmarksvägen till något som samspelar med ett samiskt perspektiv på landskapet. Som fortsättning på det här arbetet vore det intressant att utforska olika typer av möjliga lösningar baserat på kartunderlaget på sida 76-78. Gestaltungs-lösningar, och andra typer av lösningar, vore intressanta att djupdyka i och undersöka för den här situationen.

Även om det här arbetet undersöker ett specifikt fall, så är det inte en situation som är helt unik. Det finns liknande situationer på många andra ställen, där konflikter uppstår till följd av olika förståelser av landskapet. Just den här undersökta konflikten kan beskrivas som ett extremfall av detta, där de olika upplevelserna av landskapet och vad anses som värdefullt hos aktörerna framkommer mycket tydligt. Men överallt finns liknande situationer, där aktörer värderar och upplever landskap på olika sätt, vilket ibland leder till meningsskiljaktigheter och konflikter. Min förhoppning är att det här arbetet kan inspirera och vägleda andra landskapsarkitekter i arbete med olika aktörer och konflikter. Om vi verkligen vill förstå konflikter i landskap, och kunna göra något åt dem, behöver vi först förstå aktörers olika upplevelser av landskap.

SAMMANFATTNING AV DISKUSSION

- ❖ Resultatet och litteraturen diskuteras för att se hur de står sig mot varandra. I diskussionen kommer jag fram till att resultatet stärker flera av teorierna och att teorierna också stärker resultatet.
- ❖ Den teoretiska ramen för arbetet diskuteras i förhållande till resultatet. Jag anser att den teoretiska ramen skulle kunna utvecklas för att fördjupa förståelsen av olika relationer till landskap.
- ❖ Metoden för arbetet granskas för att se hur den har fungerat och vad som hade kunnat utvecklas eller förändras. Det finns mycket som har fungerat bra men också en del som jag hade kunnat göra annorlunda.
- ❖ Jag argumenterar för att landskapsarkitektens roll måste innebära en stor öppenhet och reflektion för att kunna förstå upplevelser och konflikter i landskap.
- ❖ I summeringen lyfter jag fram och förtydligar hur syftet har uppnåtts och hur frågeställningarna har besvarats. Jag tar med mig en uppfattning om att landskapsarkitektens roll kan innebära att bidra till att flera perspektiv på landskap undersöks och uppmärksammas.

Fig. 30. Utsikt över sjön Malgomaj med Marsfjällen i bakgrunden. Bilden visar landskapets karaktär.

KÄLLFÖRTECKNING

Calderon, C. & Butler, A. (2020). Politicising the landscape: a theoretical contribution towards the development of participation in landscape planning. *Landscape Research*. 45(2), 152-163.
DOI: 10.1080/01426397.2019.1594739

Cogos, S., Roué, M. & Roturier, S. (2017). Sami Place Names and Maps: Transmitting Knowledge of a Cultural Landscape in Contemporary Contexts. *Arctic, Antarctic, and Alpine Research*. 49(1), 43–51.
<https://doi.org/10.1657/AAAR0016-042>

Dalen, M. (2015). *Intervju som metod*. 2 uppl. Malmö: Gleerups utbildning.

Daugstad, K. (2008). *Negotiating landscape in tourism*. *Annals of Tourism Research*. 402–426. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.10.001>

Dorotea, Vilhelmina och Åsele kommuner (2010) *Vindkraftplan för Södra Lappland – tillägg till översiktsplan*.
<https://www.vilhelmina.se/media/2330/vindkraftsplan-14-juni-2010.pdf>
[Hämtad: 2022-01-27]

Dyson, R. (2004). Strategic development and SWOT analysis at the University of Warwick. *Eur J Oper Res*. 152(3):631–640.
[https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(03\)00062-6](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(03)00062-6)

Eiter, S. (2010). Landscape as an Area Perceived through Activity: Implications for Diversity Management and Conservation. *Landscape Research*. 35(3), 339–359.
<https://doi.org/10.1080/01426391003746531>

Europarådet. (2000) *Europeisk landskapskonvention*. Florens.
<https://rm.coe.int/16802f3fbe>
[Hämtad: 2022-06-14]

Facebook (2022). *Vildmarksvägen, offentlig grupp*. [Facebook].
<https://www.facebook.com/groups/3099212106790677>
[Hämtad: 2020-03-09]

Förenta Nationerna (2010) *International Recommendations for Tourism Statistics 2008*. (M 83). New York: Förenta Nationerna
https://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/SeriesM_83rev1e.pdf#page=21 [Hämtad: 2022-03-10]

Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies*. 14(3), 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066>

Howard, P. (2019). Perceptual lenses. *The Routledge Companion to Landscape Studies*. 2 uppl. 51–61. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315195063-4>

Joks, S., Østmo, L. & Law, J. (2020). Verbing meahcci: Living Sámi lands. *The Sociological Review*, 68(2), 305–321.
<https://doi.org/10.1177/0038026120905473>

Knudsen, D., Metro-Roland, M., & Rickly-Boyd, J. (2013). Landscape studies and tourism research. *The Routledge Companion to Landscape Studies*. 304–313. Routledge. DOI: 10.4324/9780203096925-34

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lawrence, R. & Raitio, K. (2016) Academia and activism in Saami research: negotiating the blurred spaces between. I: Drugge, A-L. (red.). *Ethics in Indigenous Research Past Experiences - Future Challenges*. Umeå: Umeå universitet. 117–136.

Länsstyrelsen (2014). *Fatmomakke Kyrkstad – en mötesplats i fjällmiljö*.
https://www.lansstyrelsen.se/download/18.42c2c9ca162f6e008c817e76/1526068093049/Fatmomakke%20Kyrkstad_web_information.pdf
[Hämtad: 2022-03-09]

Namini, R., Loda, M. & Meshkini, A. (2021) SWOT Analysis and Developing Strategies for the Realisation of Urban Livability. *Tehran, International*

Journal of Urban Sustainable Development, 13(1), 117-129.

DOI: [10.1080/19463138.2020.1827412](https://doi.org/10.1080/19463138.2020.1827412)

NE = Nationalencyklopedin. (u.å.) *perspektiv*.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/perspektiv>

[Hämtad: 2022-06-14]

Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.

Riksantikvarieämbetet (u.å.). *Fornsök*. <https://app.raa.se/open/fornsok/>

[Hämtad: 2022-03-17]

Sametinget (2012). *Årstidsland Vilhelmina södra sameby*.

https://geodata.sametinget.se/webb/sameby/ars/140_vilhelmina_sodra_arstid.pdf [Hämtad: 2022-02-22]

Sametinget (2016). *Renskötselrätten*. <https://www.sametinget.se/1125>

[Hämtad: 2022-03-10]

Sametinget (2017). *Årstidscykel*. <https://www.sametinget.se/111683>

[Hämtad: 2022-03-04]

Sametinget (2018). *Vad lagen säger*. <https://www.sametinget.se/1061>

[Hämtad: 2022-03-10]

Sametinget (2021a). *Rennäringen i Sverige*.

https://www.sametinget.se/rennaring_sverige [Hämtad: 2022-03-04]

Sametinget (2021b). *Samerna i Sverige*. <https://www.sametinget.se/samer>

[Hämtad: 2022-02-21]

Sametinget (2022a). *Kartor som underlag för planer*.

<https://www.sametinget.se/8382> [Hämtad: 2022-03-04]

Sametinget (2022b). *Ortnamn*. <https://www.sametinget.se/ortnamn>

[Hämtad: 2022-04-04]

SAOB = Svenska Akademiens ordbok (2011). *Uppleva*. Lund: Svenska

Akademien https://www.saob.se/artikel/?unik=U_0517-0013.rEC6

[Hämtad: 2022-06-14]

Soikkeli, A. (2021). The Sámi cultural landscape as the scene of collective memory and identity - challenges in preserving. *Landscape History*. 42(2), 125–138. <https://doi.org/10.1080/01433768.2021.1999018>

Stockholm Environment Institute, SEI, (2021). "*Låt renen få igen landet som det var*" *Konsekvenser av gruvan och vägen på Stihken för Vilhelmina Södra sameby*. (SEI Working paper, juni 2021) Stockholm, SEI.
<https://cdn.sei.org/wp-content/uploads/2021/05/la%CC%8At-renen-fa%CC%8A-igen-landet-som-det-var-vilhelmina-so%CC%88dra-sameby-sei-2021.pdf> [Hämtad: 2022-02-17]

Strömsund, Vilhelmina och Dorotea kommun (u.å.). *Vildmarksvägen*.
<https://wildernessroad.eu/> [Hämtad: 2022-02-17]

Sörlin, S. (1999). *The articulation of territory: landscape and the constitution of regional and national identity*. Norsk Geografisk Tidsskrift. 53, 103-112. DOI: 10.1080/00291959950136821

Trafikverket (2020) *E6, faunapassager vid Sandsjöbacka*.
<https://bransch.trafikverket.se/for-dig-i-branschen/miljo---for-dig-i-branschen/natur-kultur-och-landskap/viltolyckor-barriarer-och-sakra-passager-for-djur/e6-faunapassager-vid-sandsjobacka/>
[Hämtad: 2022-05-11]

Tripadvisor (2021). Vildmarksvägen. *Things to Do in Stromsund*. [Tripadvisor]. https://www.tripadvisor.com/Attraction_Review-g4579626-d12802103-Reviews-Vildmarksvagen-Stromsund_Jamtland_County_Jamtland_and_Harjedalen.html [Hämtad: 2020-03-09]

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Vanderheyden, V., Van der Horst, D., Van Rompaey, A., & Schmitz, S. (2013). Perceiving the Ordinary: A Study of Everyday Landscapes in Belgium. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*. 105(5), 591–603. <https://doi.org/10.1111/tesg.12066>

Vilhelmina, Gäddede och Strömsund turistinformation (u.å.) *Stekenjokk – Vildmarksvägens högsta sträckning*. <https://stekenjokk.se/>
[Hämtad: 2022-02-14]

Vilhelmina kommun (2018) *Vilhelmina kommun Vualtjeren Tjïelte - med sikte på 2030*.
https://www.vilhelmina.se/media/2275/groenoeversiktsplanvmina_lagakraft_190114.pdf [Hämtad: 2022-01-24]

Fig. 31. Renar vid vägkanten i närheten av Stalon (Staaloe), längs Vildmarksvägen.